

Խմբագրական

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

Տարի մը եւս կ'անցնի պատմութեան: Տարի մը՝ որ հայ նորագոյն պատմութեան մէջ, նշանաւորուեցաւ յատկապէս մեր երկրէն ներս տեղի ունեցած Ապրիլ-Մայիսեան թաւշեայ յեղափոխութեամբ, սիրոյ եւ համերաշխութեան կարգախօսով...Ոգեղէն զարթօնք մը՝ այս, որ քաղաքական-տնտեսական, բարոյահոգեբանական նոր մթնոլորտ ու իրավիճակ ստեղծեց մեր հանրապետութենէն ներս: Նման յեղաշրջումի սերմերը վաղուց սերմանուէր էին հայրենի հասարակութեան քաղաքացիական գիտակցութեան մէջ, վստահաբար, եւ կը սպասէին պատմական յարմար պահին յանկարծօրէն պայթելու համար, որպէս նոր Հայաստանի զարթօնքի բողբոջներ...: Բողբոջներ՝ որոնք դեռեւս պիտի ծաղկին կենսայորդ, մեր բոլորին մաքառումով, պայքարով, ոգիի եւ գիտակցութեան, պատասխանատւութեան եւ յանձնառութեան նորոգ աւիւնով ու աւիշով...

Թաւշեայ յեղափոխութիւնը, բնականաբար, մէկ անգամէն հրաշքներ պիտի չգործէր եւ չգործեց: Տարիներով կուտակուած յանցագործութիւնները՝ երկրի թալանն ու կողոպուտը, անարդարութիւններն ու կամայականութիւնները, անօրինականութիւններն ու համատարած փտածութիւնը մոգական գաւազանով միայն կարելի պիտի ըլլար մէկանգամընդմիշտ վերացնել հայրենական կեանքէն եւ ստեղծել իտեալական պետական համակարգ..., ուր ամբողջովին արմատախիլ ըլլան ամէն փտածութիւն, կաշառակերութիւն ու կողոպուտ եւ ուր հաստատուած ըլլայ արդարադատութեան իրաւական լիարժէք համակարգ...

Բայց արդէն նոր Հայաստանի ծիւերը կը խոստանան ծաղկուն անդաստան դառնալ՝ նորոգ վճռակամութեամբ, քրտնաջան աշխատանքով, անմնացորդ նուիրումով, այլեւ ի մասնաւորի ազգային նորոգ գիտակցութեամբ ու տեսլականով...

Այժմ առաւել քան երբեք, հրամայական անհրաժեշտութիւն է հաւաքագրել մեր բոլորին ներուժը՝ Հայաստան, Արցախ եւ Սփիւռք թէ սփիւռքներ, կերտելու համար մեր բոլորին դարե դար երազած Հայաստանը՝ հզօր, ինքնիշխան, ազգային գաղափարի եւ հոգեմտաւոր արժեհամակարգի վրայ խարսխուած պետութիւն, որ ունենայ զարգացող մշակոյթ եւ գիտութիւն, կրթութիւն եւ արդիւնաբերութիւն, առողջապահական եւ տնտեսական համակարգ, հզօր բանակ եւ պաշտպանական համակարգ եւ ի մասնաւորի ռազմավարական հեռահար ազգային ծրագիր:

Այս ուղղութեամբ ալ, կենսականօրէն հրամայական է Հայաստան-Սփիւռք փոխյարաբերութիւններուն տալ նոր որակ ու մակարդակ, ամրացնելով մանաւանդ վաղուց խախտուած վստահութիւնն ու հաւատքը սփիւռքահայութեան մօտ, որ ա՛լ վստահ ըլլայ որ իր ներդրած գումարը, ճիգն ու ջանքը պիտի չմխուի կամ չարաշահուի հայրենի պատկան անձանց կողմէ, այլ ընդհակառակն՝ պիտի արդիւնաւորուին եւ տան բարենպաստ պտուղներ յօգուտ մեր երկրին հզօրացման, Արցախի հետ միասին...

Կասկածէ վեր է որ զօրաւոր Սփիւռք մը միայն կրնայ երկարաժամկետ աջակից ու զօրակից ըլլալ Հայաստանին: Իսկ զօրաւոր Սփիւռք կը նշանակէ վերակազմակերպեալ Սփիւռք: Այսօր Սփիւռքը (եւ նկատի ունիմ յետ-Եղեռնեան սփիւռքը կամ սփիւռքները ցրուած աշխարհի չորս ծագերուն) տակաւ կը ծուլուի սփիւռքի ծովարաններուն մէջ, զրկուած ըլլալով զայն համախմբող եւ զայն ամրացնող հայրենական աւշայորդ հողի անփոխարինելի բարիքէն: Օտարին հողը, օտարին մշակոյթը, լեզուն, բարբերն ու սովորութիւնները, խառն ամուսնութիւնները հետզհետէ կ'ուծացնեն «փոշի ազգ» դարձած հայութիւնը՝ սփիւռքի տարածքին...Մէկ խօսքով՝ «Սփիւռքը կը մաշի», ինչպէս պիտի ըսէր Արամ Ա. Վեհափառ Հայրապետը:

Եւ որքան էական է որ հայրենական յեղաշրջումը հասնի նաեւ սփիւռքին, նոր աւիւն մատակարարէ անոր յոգնած, տակաւ սպառող հաւաքական մարմին: Սփիւռք՝ որ բռնած է հնաոճ գործելակերպերու եւ քարացած մտածելակերպերու լճացման ճամբան: Սփիւռք՝ ուր դպրոց դպրոցի ետեւէ կը փակուի, զրկելով հայ մատղաշ սերունդի տղաքն ու աղջիկները՝ հայեցի կրթութեան, հայօրէն կազմաւորուելու եւ դաստիարակուելու անփոխարինելի բարիքէն, եւ ուր կը նահանջէ լեզո՛ւն, կը նահանջէ լեզո՛ւն, կը նահանջէ լեզո՛ւն, «Մեղա՛յ, մեղա՛յ Արարատին», ինչպէս պիտի ահագանգէր Շահան Շահնուր, դեռեւս յետ-Եղեռնեան գեհենային օրերուն: Նահանջ՝ որ երգ ու պարով է, ծափ ու ծիծաղով, օտարածայն զի՛լ ինչիւններով...: Եւ տակաւին սփիւռք՝ ուր ա՛լ տակաւ կ' աղօտի տարագիր հայուն տարագրի գիտակցութիւնը, հայրենագուրկի ինքնութեան գիտակցութիւնը եւ կ'ամրապնդուի օտար երկրին հետ մերուելու, անոր հետ տո՛ւն-տե՛ղ ըլլալու պատկանելիութեան զգացումը: Եւ այս ապագայնացնող պայմաններուն տակ, ո՞վ որո՞ւն հաշուետու է, երբ հայ կրթարան մը, հաստատութիւն մը կը փակէ իր դռները հայ դեռատի տղոց եւ աղջկանց առջեւ, ինչպէս պատահեցաւ Կիպրոսի Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան պարագային, եւ կը շարունակուի զառիթափը...

Սփիւռքը անյետաձգելիօրէն ճակատագրական կարիքը ունի Համասփիւռքեան Հիմնադրամի եւ զայն տնօրինող Համասփիւռքեան Ներկայացուցչական Լիազօր Մարմնի, որ ունենայ իր տեղական մարմինները բոլոր համայնքներուն մէջ, որպէսզի կարենայ կառավարել անոր կրթական-մշակութային կեանքը...Եւ ոչ միայն, այլ նաեւ Հայ Դատի Պահանջատիրութեան պայքարը, եթէ ճշմարտօրէն կը հաւատանք անոր: Մարմին՝ որ կարենայ համակարգել եւ ուղղորդել սփիւռքի պահանջները, որոնք անչափ բազմազան են եւ բազմատեսակ:

Այս բոլորին համար, սփիւռքը պիտի ունենայ քաղաքական հզօր կամք, քաղաքական տեսլական, զորս ան չէ ունեցած ցարդ, իսկ պատրուակներ գտնելը շատ դիւրին է: Այստեղ չենք ուզեր ուրանալ հայ եկեղեցւոյ եւ այլ կառոյցներու դերակատարութիւնը: Սակայն, ժամանակի պահանջները այլ բան կը թելադրեն, նոր ուղիի մը որդեգրման հրատապ գերիմդիրը կը յուշեն: Հայաստանի Հանրապետութենէն ներս տեղի ունեցած, Նիկոլ Փաշինեանի ուղղորդած յեղափոխական շարժումը, վստահաբար, պիտի ունենայ անհրաժեշտ ուժականութիւնն ու ոգիի լիցքը՝ սփիւռքի իրավիճակը եւս վերաբեւոյրելու եւ սփիւռքեան խնդիրները լուծելու ուղղութեամբ նոր դուռեր բանալու, նոր բանալիներ գտնելու նորոգ վճռակամութեամբ ու տեսիլքով..., քանզի հինը վաղուց սպառած է իր կարողականութիւնը, ընդունի՛նք թէ՛ ո՛չ:

Հիմա ամենուն սեւեռակէտը, յոյսի եւ լոյսի դուռը հայրենիքն է, անկէ քաղելու հայօրէն տեսելու եւ տոկալու նոր կա՛մք, նոր ուղեգի՞ծ, մարտահրաւերները դիմագրաւելու նորոգ յանձնառութի՛ւն՝ մտածելու եւ գործելու նոր եղանակ ու տեսլական:

Այս մտորումներով պիտի ուզէինք հրաժեշտ տալ 2018-ին եւ նորոգ հաւատքով ու յանձնառութեամբ դիմաւորել Նոր Տարին՝ 2019 թուականը, մաղթելով որ ան դառնայ մեր երկրին ու համայն հայ ազգին համար՝ նորանոր իրագործումներով բեղմնաւոր, բարեյաջող, խաղաղ ու արգասաբեր տարի:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Կիպրահայ

« Սփիւռքահայ Կեանքեր՝ Ինչպէս Որ Տեսայ» Գիրքին շնորհահանդէսը՝ Նիկոսիա, Կիպրոս

Կիպրոսի հայոց թեմի Ազգային Առաջնորդարանի կազմակերպութեամբ՝ տեղի ունեցաւ Դոկտ. Զրայր Ճեպեճեանի «Սփիւռքահայ կեանքեր՝ ինչպէս որ տեսայ» գիրքին շնորհահանդէսը՝ Ուրբաթ 30 Նոյեմբեր , 2018ին՝ Իւթիւճեան սրահին մէջ՝ Նիկոսիա: Ձեռնարկը կը հովանաւորէր Կիպրոսի հայոց թեմի Կաթողիկոսական փոխանորդ՝ Գերշ.Տ.Խորէն Արք. Տողրամաճեան՝ եւ կը նախագահէր կիպրահայ համայնքի Պետական Ներկայացուցիչ՝ Պրն.Վարդգէս Մահտեսեան:

Սրբազան Զայրը բացումը կատարեց եւ նաեւ հանդիսավարեց երեկոն: Ան նախ շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն եւ ապա հակիրճ կերպով ներկայացուց օրուան գիրքի հեղինակը: Իր խօսքին մէջ, Սրբազանը ըսաւ թէ «բոլոր յօդուածները Զրայրի աչքով, սրտով եւ հոգիի պրիսմակէն դիտուած գրութիւններ են: Այնպէս ինչպէս գիրքին անունը, շատերս ալ զինք կը ճանչնանք մեր սեփական ապրումներով եւ համոզումներով: Իր յօդուածները լոյս տեսած են սփիւռքի զանազան թերթերուն մէջ»: Ապա անդրադառնալով գիրքի բովանդակութեան եւ խմբագրութեան, Սրբազանը յիշեց նաեւ խմբագիր Դոկտ. Արտա Ճեպեճեանը, որ նեցուկ կանգնած էր ոչ միայն հրատարակչական- խմբագրական աշխատանքին, այլեւ գիրքի ներշնչումին ազդակ եղած էր եւ սատարած էր գիրքի հրատարակութեան յաջողութեան: Սրբազանը նաեւ յիշեց որ հեղինակին գիրքը կը յիշեցնէ հայ գրականութեան ծառայող այլ վիրթսարի անուններ, որոնք «հայու բեկորներ» ու մասին գրած են: Եւ՝ եզրափակելով, Սրբազանը հաստատեց ընդունուած այն ճշմարտութիւնը թէ «խօսքը կը թռչի եւ գիրը կը մնայ»: Ան արձանագրեց նաեւ թէ Զրայր Ճեպեճեան՝ ամէն մակարդակներու վրայ հանդիպելով աշխարհական թէ եկեղեցական անձնաւորութիւններու աշխարհի չորս ծագերուն, գրի առած էր իր տպաւորութիւնները, շօշափելով բոլորին բազկերակը՝ մարդկային կեանքի բոլոր բնագաւառներէն ներս:

Գիրքը ներկայացուց՝ Պէյրութի մէջ հրատարակուող «Ազդակ» օրաթերթի գլխաւոր տնօրէն ու խմբագիր Պրն. Ծահան Գանտահարեանը, որ յատկապէս հրաւիրուած էր Կիպրոս այս ելոյթին համար:

Պրն. Գանտահարեան մատնանշեց որ Զրայր Ճեպեճեանի այս երկրորդ հատորի խորագիրը ինքնին ամբողջական բանաձեւումն է բովանդակութեան առանցքներուն: Ան յատկապէս ըստաւ. «Սփիւռքահայ կեանքեր ինչպէս որ տեսայ» գիրքին բոլոր պատումները կը վերաբերին Սփիւռքին, սփիւռքահայ կեանքերուն. Անոնք կեանքեր են՝ ապրուած ու ապրող կեանքեր, որոնք կը բնութագրեն պատմութեան ճակատագրորոշ իրադարձութիւններու ձգած ազդեցութիւնը տարբեր սերունդներու, ինչպէս մարդկային այնպէս նաեւ ազգային կերտուածքներուն վրայ: Տազնապներ, ձգտումներ, հայկականութիւնը պահելու ապրումներ, ճիգեր, մտահոգութիւններ

անձկութիւններ եւ մանաւանդ յոյսեր: Անոնք բոլորն ալ ներկայացուած են ոչ միայն իբրեւ պատումներ կամ պատմութիւններ, այլ այս անգամ խորագրին երկրորդ մասը նկատի ունենալով՝ «այնպէս, ինչպէս որ Հրայր ճեպեճեան ընկալած է զանոնք»: Եւ ակնարկելով Հայաստանի եւ հայրենիքի Էական դերակատարութեան, ան շեշտեց. «Հրայր ճեպեճեանի ներկայացուցած հայկական ընդլայնուած աշխարհագրութեան մէջ տարածուած հայու կերպարները՝ Հայաստանը մեզի համար տուն է յայտարարելով, կ'ընդգծեն անկախ պետականութեան գոյութեան սփիւռքահայուն վրայ ունեցած ազդեցութիւնը եւ նորովի ըմբռնումը՝ ազգային, հայրենական եւ քաղաքացիական պատկանելիութեան»:

Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկաւ մանկավարժ, տնօրէն եւ ներկայիս Կիպրոսի Նարեկ վարժարանի հոգաբարձութեան ատենապետ եւ Նաեւ գեղանկարիչ՝ արն. Վարդան Թաշճեանը, որուն գեղանկարչական գործերէն մէկն է գիրքին կողքի նկարը: Ան ըսաւ, « Այս գիրքը յուշագրութիւն մըն է, որ ներկան եւ անցեալը կամրջող ճամբայ մը ունի: Յուշագրութիւն՝ հայրենասիրական պատգամով: Ամէն ինչ, վայր, դէմք, պատահար, ընթերցողը կը մղէ հայութեան, անոր արմատներուն, իրաւունքներուն, դատին, պայքարին, ամէն քարի տակէն բոյս մը գտնելու պէս: Հեղինակը պատմութիւնը կը պատմէ, նիւթը սակայն ճարտարօրէն շաղկապելով հայութեան ապագային, մտահոգութիւններուն, պարտաւորութիւններուն եւ մարտահրաւերներուն հետ»: Պրն, Թաշճեան իր խօսքը եզրափակելով ըսաւ, «Հրայր ճեպեճեան ինչ նիւթի մասին որ կը խօսի, քիչ մը փիլիսոփայութիւն, քիչ մը մարդակերտում, քիչ մը վերլուծում, քիչ մը գաղափարախօսութիւն, միշտ ալ վերադարձ կը կատարէ հայու արմատներուն, դէմ է ձուլումին, այլասերումին եւ շարունակ կը ձգտի ազգային, կրօնական, քրիստոնէական ինքնութեան պահպանումին»:

Ապա խօսք առաւ գիրքի խմբագիր Դոկտ. Արտա ճեպեճեանը, որ ըսաւ: « Հրայրին իւրաքանչիւր յօդուածը ազգագրական փաստաթուղթ մըն է, որ կը փաստէ ոչ միայն հայուն ներկայութիւնը աշխարհի հինգ ցամաքամասերու վրայ, այլ Նաեւ կը փաստէ հայուն գոյատեւելու պայքարը, ինքզինք գերազանցելու անխոնջ աշխատանքը, քրիստոնէական հաւատքը պահելու խանդը եւ ազգային դիմագիծը պահպանելու մարմաջը, եւ Հրայրը իսկապէս սփիւռքահայ կեանքերը այսպէս տեսաւ, ուր որ ալ գնաց»:

Վերջին խօսք առնողը եղաւ գիրքի հեղինակ՝ Դոկտ. Հրայր ճեպեճեանը: Ան իր շնորհակալութիւնը յայտնեց Սրբազան Հօր, պետական ներկայացուցիչին ու տակաւին բոլոր անոնց որոնք տարբեր ձեւերով օժանդակեցին ձեռնարկին ու գիրքին ծանօթացումին: Հրայր ճեպեճեան ապա ներկայացուց պատառիկներ իր ճանապարհորդութիւններէն: « Մենք հայապահպանումի մեծ պատերազմի մէջ ենք, իւրաքանչիւր գաղութ մէկ ճակատամարտ է հայապահպանումի մեծ պատերազմին մէջ: Ճիշդ է որ շատ զոհեր կը խլէ այս հայապահպանումի պատերազմը, բայց եւ այնպէս պիտի շարունակենք առանց յուսահատելու» ըսաւ ան: Ան ակնարկելով գիրքին կողքի նկարին եւ անոր մէջտեղի ծառի իրականութեանը՝ ըսաւ: « Այս ծառը մեր հայկական ինքնութիւնը՝ պէտք է միշտ դալար պահենք: Ու տակաւին պիտի հաւատանք՝ թէ օր մը զայն դարձեալ պիտի ցանենք մեր պապենական հողին վրայ» եզրափակեց Հրայր ճեպեճեան:

Շնորհահանդէսի աւարտին տեղի ունեցաւ գիրքին օրհնութիւն-արարողութիւնը եւ գինեծօնը՝ առաջնորդութեամբ Սրբազան Հօր եւ աջակցութեամբ Նիկոսիոյ հոգեւոր հովիւ Տէր Մովսիկ Քհնյ. Հապէշեանի:

Ձեռնարկը աւարտեցաւ Սրբազան հօր Պաիպանիչով եւ անկէ ետք՝ հեղինակին կողմէ գիրքերու մակագրութեամբ:

Թղթակից

Հարցազրոյց

ՀայԵմ-ի հարցազրոյցը պատմագէտ, հայագէտ եւ մտաւորական Դոկտ. Արա Սանճեանի հետ՝ ազգային-հասարակագիտական հարցերու մասին

Պատմագէտ, հայագէտ, դասախօս, ուսումնասիրող եւ մտաւորական Դոկտ. Արա Սանճեան ծնած է Լիբանան, ուր ստացած է նախակրթական եւ երկրորդական իր ուսումը Զայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան երեք տարբեր դպրոցներու մէջ՝ աւարտելով Յովակիմեան-Մանուկեան երկրորդական վարժարանը: 1986էն 1991 հետեւած է Երեւանի Պետական Զամալսարանի պատմագիտութեան ճիւղին, զոր աւարտել է ետք, ան

մեկնած է Անգլիա, ուր մասնագիտանալով Միջին Արեւելքի ժամանակակից պատմութեան մէջ, ստացած է դոկտորի աստիճան: Վերադառնալէ ետք Լիբանան, ան տասը տարի իբրեւ դասախօս աշխատած է Զայկազեան համալսարանին մէջ: 2006-ին անցած է Մ. Նահանգներ, ուր Միշիկըն համալսարանի Տիրպոռն քաղաքի մասնաճիւղին մէջ կը դասաւանդէ պատմութիւն, միաժամանակ ստանձնելով համալսարանին մէջ գործող հայագիտական կեդրոնին վարիչի պաշտօնը:

Մօտէն ծանօթանալու համար պատմագիտական, հայագիտական եւ ընդհանրապէս հայ հասարակագիտական միտքը շահագրգռող հարցերու մասին Դոկտ. Արա Սանճեանի խիստ շահեկան վերլուծումներուն եւ առաջարկներուն, ԶայԵմ կայքէջը հետագայ հարցազրոյցը ունեցաւ անոր հետ:

Զրոյցը վարեց Վարուժ Թէնպէլեան:

- Դոկտ. Արա Սանճեան արդէն ծանօթ դեմք է հայ իրականութեան մէջ իբրեւ պատմագէտ, հայագէտ, դասախօս, ուսումնասիրող եւ մտաւորական: Պիտի փափաքէինք որ մեր ընթերցողներուն սեփականութիւնը դարձնէիք այն, որ ի՞նչ ճամբաներէ անցնելէ ետք, այսօր կը նկատուիք հայկական եւ ընդհանրապէս պատմագիտական նիւթերու հասցէ եւ աղբիւր:

– Ես պատմութիւնը սկսած եմ սիրել Նախակրթական եւ երկրորդական վարժարաններու տարիներէն: Դպրոցն աւարտելէ առաջ իսկ համոզուած էի, որ այդ ուղղութեամբ պիտի ընթանամ եւ վստահ էի, որ ուսումը մինչեւ վերջ պիտի շարունակեմ՝ մինչեւ դոկտորական աստիճան, մանաւանդ որ ընտանիքիս մէջ արդէն օրինակ կար՝ հօրեղբայրս: Դասերուս մէջ ընդհանրապէս լաւ էի, Նաե՛ւ՝ գիտական նիւթերուն մէջ եւ շատեր, Նոյնիսկ՝ դպրոցի ուսուցիչներէս, կը կարծէին որ սխալ որոշում մը կ'առնեմ՝ երթալով մարդկային եւ հասարակական գիտութիւններու ուղղութեամբ: Բայց չեմ զոջացած, որովհետեւ եթէ մէկը կը սիրէ իր մասնագիտութիւնը, իր առօրեայ կեանքին եւ մասնագիտութեան սահմանը կը կորսուի, եւ այդ իմաստով աշխատանքը Նաեւ հաճոյք կը դառնայ: Ես կը քաջալերեմ բոլորը որ հետեւին այն մասնագիտութեան, որ կը սիրեն՝ քանի որ այդ ձեւով ապագային աւելի արդիւնաւետ կ'ըլլան՝ ունենալով մասնագիտութիւն մը, որ սիրելի է իրենց:

Ուսումն առի Նախ Լիբանանի մէջ, Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան երեք տարբեր դպրոցներու մէջ՝ աւարտելով Յովակիմեան-Մանուկեան երկրորդական վարժարանը եւ լիբանանեան պաքալորիան ստանալով 1986-ին: Անկէ անմիջապէս ետք գացի Հայաստան՝ ուսումն շարունակելու: Լիբանանի մէջ քաղաքացիական պատերազմի տարիներն էին եւ ծնողներս խանդավառ էին, որ Լիբանանէն հեռանամ: Անոնք մտահոգ էին, որ լիբանանեան համալսարանները տարբեր զինեալ խումբերու ազդեցութեան տակ կը գտնուէին, իսկ երկրին ապագան շատ մութ էր: Նոյնիսկ հայրս կ'ըսէր. «ապագան դուն ես: Գնա՛ Հայաստան, որոշէ՛: Մենք ալ կու գանք եթէ Նախընտրես հոն մնալ, քանի որ Լիբանանի ապագան մութ է:» Այդպէս չեղաւ, որովհետեւ մինչեւ աւարտեմ Երեւանի մէջ ուսումնառութեանս տարիները, Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմը վերջացաւ, իսկ Հայաստանի վիճակը սկսաւ աւելի անորոշ դառնալ՝ Ղարաբաղեան շարժման եւ Խորհրդային Միութեան քայքայման հետեւանքով:

Այս դրութեան մէջ, ծնողներս քաջալերեցին, որ ուսումն շարունակեմ Եւրոպա կամ Ամերիկա: Ընտրութիւնս եղաւ Անգլիա՝ մօրս պնդումով, որովհետեւ «Ամերիկա գացողը ետ չի գար», – կ'ըսէր ան:

Անգլիոյ մէջ եւս երեք տարի ուսանեցայ՝ մասնագիտանալով Միջին Արեւելքի Ժամանակակից պատմութեան մէջ եւ ապա վերադարձայ Լիբանան: 10 տարի աշխատեցայ Հայկազեան համալսարան եւ 2006-ի Յունուարին Եր որ անցայ Ներկայի աշխատանքիս՝ Միջիկըն համալսարանի Տիրպոռն քաղաքի մասնաճիւղին մէջ, ուր պատմութիւն կը դասաւանդեմ եւ համալսարանին մէջ գործող հայագիտական կեդրոնին վարիչն եմ:

• Իբրեւ պատմագետ եւ հայագետ, ի՞նչ աշխատութիւններ ունիք, ի՞նչ այլ ծրագիրներու վրայ կ'աշխատիք:

– Երբ Հայաստան գացի, ցանկութիւնս Եր միջնադարագետ դառնալ՝ կեդրոնանալով արաբական աղբիւրներու վրայ, որովհետեւ արաբերէն գիտէի: Չորս տարի այդ ուղղութեամբ ընթացայ: Անպաշտօն կերպով աշխատանքս կը վերահսկէր Փրոֆ. Արամ ՏԵՐ ԴԵՆՈՆՈՒԵԱՆԸ՝ մինչեւ մահը: Ապա, համալսարանէն Ներս, պաշտօնապէս գիտական ղեկավարս եղաւ դարձեալ հանգուցեալ Փրոֆ. Բաբկէն Յարութիւնեանը:

Բայց վրայ հասաւ Ղարաբաղեան շարժումը, որ խորհրդային ժողովուրդներուն, Նաե՛ւ հայ ժողովուրդին համար շատ մեծ անկիւնադարձ Եր՝ պատմութեան Նոր աչքով Նայելու ուղղութեամբ: Այդ տարիներուն Հայաստանի մէջ պատմութեան գնահատման շուրջ ծագած բազմաթիւ վեճերը մենք՝ սփիւռքահայերս արդէն ապրած էինք: Խորհրդային տարիներուն

սփիւռքահայ գաղութները երկու մեծ խմբաւորումներու բաժնուած էին. մէկը՝ խորհրդային Միութեան հետ գործակցելու պատրաստ, միւսը՝ խորհրդային Միութեան հանդէպ վերապահ: Ես մեծցած էի ընտանիքի մը մէջ, որ կրնանք ըսել թէ խորհրդայնասէր էր, թէեւ մեր տան մէջ բնաւ չէր իտեալականացուած խորհրդային վարչակարգը: Ծանօթ էինք թէ՛ կաշառքին, թէ՛ արտադրանքի ցած որակին եւ այս ամբողջին մասին յաճախ կը խօսուէր մեր տան մէջ: Բայց հայրս ուներ այն համոզումը, որ «այս մեր միակ հայրենիքն է, ուրիշը չունինք» եւ առաջ երթալով կ'ըսէր, որ «ուրիշը պիտի չունենանք եւ ատոր համար մեր միակ յոյսը այս է, եւ եղածին թերիները շտկելով աւելի պետք է զբաղիք, քան թէ ուրիշ բան փորձենք ընել»:

Երբ խորհրդային անցեալը սկսաւ մերժուիլ Ղարաբաղեան շարժման ժամանակ, շուրջ 20 տարեկան էի: Մէջս զարգացաւ այն համոզումը, որ պետք է անձնական դիրքորոշումս ունենամ: Սկսայ վերադառնալ սկզբնաղբիւրներուն, որ զիս մղեց դէպի Նոր պատմութիւն: 1991-էն ի վեր, միջնադարեան հարցերով ուղղակիօրէն չեմ զբաղիր, թէեւ կը կարդամ այդ ժամանակաշրջանին մասին լոյս տեսած գրականութիւնը: Բայց շատ քիչ բան գրած եմ միջնադարու մասին, բացի՝ հայ պատմագրութեան զարգացման հետ կապուած հարցերէ: Գործերուս մեծ մասը, զորս հրատարակած եմ եւ կը շարունակեմ հրատարակել, կեդրոնացած են 1918 թուականէն ետք տեղի ունեցած իրադարձութիւններուն վրայ՝ մինչեւ 1980-ական թուականները, բայց աւելի շատ՝ 40-ական եւ 50-ական թուականներուն վրայ: Ընդ որում, կ'ուսումնասիրեմ ե՛ւ խորհրդային Զայաստանը, ե՛ւ խորհրդային Զայաստանի կապերը Սփիւռքի հետ, ե՛ւ յատկապէս Մերձաւոր Արեւելքի հայ գաղութներուն պատմութիւնը:

Առ այժմ հրատարակուած միակ գիրքս հայագիտական չէ, քանի որ Լոնտոն ուսանած տարիներուս դոկտորական ատենախօսութիւնս հայագիտական չէր, այլ՝ արեւելագիտական: Ուսումնասիրեցի Թուրքիոյ յարաբերութիւնները իր արաբ դրացիներուն հետ՝ Իրաք եւ Սուրիա, 1950-ական թուականներուն: Բայց քանի որ այդ թուականները առանց Ապտըլ Նասերի ազդեցութեան կարելի չէ ուսումնասիրել, այդ պատճառով ալ աւարտաճառս աւելի լայն պարունակով եղաւ: Յետոյ, այդ ատենախօսութիւնը հրատարակուեցաւ Անգլիոյ մէջ:

Առայժմ Նոր ուսումնասիրական հատորներ հրատարակելու ծրագիր չունիմ: Զրատարակած եմ գիտական յօդուածներ եւ կ'աշխատիմ ուրիշ յօդուածներու վրայ՝ տարին գոնէ մէկ հատ հրատարակելու ակնկալիքով: Թերեւս հետագային վերադառնամ մեծ աշխատութիւն հրատարակելու ծրագրին: Մի քանի թեմաներու վերաբերող բաւական նիւթ հաւաքած եմ, բայց տակաւին անոնք պատրաստ չեն առանձին գիրքով ներկայացուելու:

• Կը ծրագրե՞ք Լիբանանի քաղաքական պատմութեան մասին հատոր մը պատրաստել:

– Բաւական նօթագրութիւններ ունիմ: Մէկ-երկու յօդուած հրատարակած եմ արդէն եւ բացառուած չէ որ այդ նօթագրութիւններուն մէկ մասը յառաջիկայ տարիներուն եւս յօդուածներու վերածուին: Լիբանանահայութեան կեանքին տարբեր երեսները զիս կը հետաքրքրեն: Հետաքրքրուած եմ նաեւ Պաղ Պատերազմով եւ հայերու դերակատարութեամբ, մանաւանդ որ Լիբանան 1950-ական թուականներէն մինչեւ 1980-ականներու սկիզբը հաւանաբար Սփիւռքի ամենէն կարեւոր գաղութն էր: Այդ տարիներուն Լիբանանի մէջ կը գտնուէին Սփիւռքի մէջ գործող քաղաքական երեք կուսակցութիւններուն կեդրոնատեղիները եւ սփիւռքահայութեան վերաբերեալ կարեւորագոյն որոշումները յաճախ Լիբանանի մէջ կ'առնուէին: Այս իմաստով լիբանանահայութեան պատմութիւնն ալ անխզելիօրէն ընդգրկուած է Պաղ Պատերազմը ուսումնասիրելու աւելի համապարփակ ծրագրի մը մէջ:

• Այսքան տարիներու փորձառութենէ ետք, ինչպէ՞ս կը գնահատէք հայագիտութեան վիճակը՝ բաղդատած այլ մարզերու հետ, կրթական, մշակութային: Տեղքա՞յ, Նահա՞նջ, Ի՞նչ:

– Պիտի խօսիմ պատմագիտութեան մասին: Կը կարծեմ թէ այստեղ տեղբայրը ամենէն ճիշդ բնորոշումն է: Պատմագիտութիւնը՝ սկսեալ հին Յունաստանի օրերէն, ունեցած է ուսումնասիրութեան տարբեր եղանակներ, որոնք ժամանակի ընթացքին յառաջ եկած գիտական ու մտաւոր նորութիւններու արդիւնք են: Հայաստանի եւ մեծ մասամբ սփիւռքահայ հայագիր պատմաբաններուն առ այսօր որդեգրած հետազօտական մօտեցումը ժժ. դարու ծնունդ է, ծանօթ է historicism կամ պատմականութիւն անունով եւ սովորաբար կը կապուի փրուսիացի կամ գերմանացի մեծ պատմաբան Լեոփոլտ ֆոն Ռանքէի անուն հետ: Երբ՝ Հայաստանի մէջ ուսումնաւարտելէ ետք, 1991-ին Անգլիա գացի, արդէն հոն՝ ուսումնառութեանս ժամանակ զգացի, որ որոշ մասնագիտական մօտեցումներ կը շրջանառուէին, որոնց մասին անտեղեակ էի: Այդ օրերէն, փորձած եմ այդ բացերը լեցնել ինքնաշխատութեամբ: Այս մէկը աւելի դիւրին եղաւ Ամերիկա հաստատուելէս ետք, ուր օգտագործուած գիրքեր յարմար գինով ձեռք բերելը աւելի հեշտ դարձաւ՝ քան Լիբանանի մէջ աշխատած տարիներուս:

1980-ականներէն ի վեր, հասարակական գիտութիւնները, ներառեալ՝ պատմագրութիւնը լուրջ փոփոխութիւններու կ'ենթարկուին համաշխարհային մակարդակով: Նոր մօտեցումներ կան հրապարակի վրայ, որոնք ընդհանրացնելով կրնանք յետ-արդիականութեան մօտեցման մաս համարել: Այս նոր մօտեցումները լրջօրէն փոխած են պատմութիւն գրելու մեթոտաբանութիւնը, ընտրուած թեմաները: Դժբախտաբար, հայագիր պատմագրութիւնը ու հայութեամբ հետաքրքրուած պատմագրութիւնը շատ քիչ կ'օգտուին այս նոր մօտեցումներէն:

Անցեալ Յունիսին Երեւան կատարած վերջին այցելութեանս ընթացքին Նկատեցի որ հասարակագիտութեան այլ մարզեր, ինչպէս՝ մարդաբանութիւնը (anthropology) կամ ընկերաբանութիւնը, կարծես աւելի պատրաստ են այդ մեթոտները Նաեւ հայագիտութեան մարզ բերել փորձելու, իսկ աւանդական պատմագրութիւնը տակաւին շատ երկչոտ է այդ ուղղութեամբ: Կը կարծեմ որ այդ նոր մօտեցումներուն հետ քայլ պահելը մեր սերունդի գլխաւոր մարտահրաւերը պէտք է ըլլայ՝ եթէ մենք կ'ուզենք պատմագիտական միջազգային բանավեճերուն մասնակից ըլլալ եւ այդ բանավեճերուն մէջ ընդգրկել տալ հայկական փորձը: Առաւել եւս, կը հաւատամ թէ մեթոտաբանական այս նոր մօտեցումները ընդգրկելով մեր ուսումնասիրութիւններուն մէջ, համեմատաբար աւելի համապարփակ եւ աւելի հիմնաւոր պատկերացում կ'ունենանք մեր անցեալին մասին անցեալին: Կը կարծեմ թէ այս ուղղութեամբ պէտք է լուրջ աշխատանք տարուի՝ արդիականացնելու հայ պատմագրութիւնը: Սփիւռքի մէջ եղած փորձերը անհատական են ու սահմանափակ ազդեցութիւն կը թողուն հայագիտութեան ընդհանրական դաշտին վրայ: Շատ անհրաժեշտ է, որ այս նոր ուղղութիւնները որդեգրուին Հայաստանի մէջ՝ ե՛ւ ապագայ պատմաբանները պատրաստելու եւ նոր մեթոտաբանութեամբ գրուած մեծաթիւ ուսումնասիրութիւններ ունենալու մտահոգութեամբ:

• Ձեր ուսումնասիրութիւններուն պարագային, ըլլա՛յ արաբական, ըլլա՛յ հայկական, կը հանդիպի՞ք աղբիւրներ գտնելու դժուարութեան, մասնաւորաբար՝ վաւերական աղբիւրներու, եւ ի՞նչպէս կը գնահատէք աղբիւրագիտութեան վիճակը, թե՛ Հայաստանի եւ թե՛ Սփիւռքի մէջ:

– Ես կը կարծեմ որ խորհրդային Հայաստանի պատմութեան պարագային, աղբիւրներու առատութիւն կայ, եւ առայժմ անոնց միայն շատ փոքր մասը ուսումնասիրուած է: Կը կարծեմ որ

արխիւային նիւթի առատութեան կողքին, այդ ժամանակաշրջանը ուսումնասիրելու համար յաւելեալ մեթոտաբանութիւն ալ պէտք է մշակուի, ինչպէս՝ օրինակ, բանաւոր պատմութեան դիմելը: Բայց, դժբախտաբար, խորհրդային ժամանակաշրջանին մասին եղած ուսումնասիրութիւններուն ծաւալը տակաւին շատ փոքր է: Վերջին 25 տարիներուն Հայաստանի մէջ ուշադրութիւնը կեդրոնացած է անոր նախորդող շրջաններուն, յատկապէս՝ Ցեղասպանութեան ու 1918-1920 թուականներուն անկախ հանրապետութեան վրայ:

Սփիւռքի պարագային խնդիրն այն է, որ պետական կառոյց չունինք ուր պէտք է հաւաքուին տարբեր անձնանց, հաստատութիւններու ու կազմակերպութիւններու արխիւները: Սփիւռքահայ տարբեր կազմակերպութիւններ տարբեր լրջութեամբ ու տարբեր բծախնդրութեամբ կը հաւաքեն իրենց արխիւները, մէկը՝ լաւ, միւսը՝ վատ: Միաժամանակ, խնդիրը նաեւ այն է, որ ընդհանրապէս ազատ չէ դէպի այդ արխիւները ելումուտը: Անձնապէս կը խուսափիմ օգտագործելէ այնպիսի արխիւներ, որոնք ուրիշ մասնագէտներու մատչելի չեն ու պիտի չըլլան: Հանդիպած եմ պարագաներու, երբ պատմաբաններ՝ մօտիկ ըլլալով այս կամ այն կազմակերպութեան, մուտք ունեցած են տուեալ կազմակերպութեան արխիւները, բայց ուրիշներ եւ ես չենք կրնար ստուգել, որ այդ հեղինակին օգտագործած փաստաթուղթերը որքա՞ն վաւերական են եւ որքա՞ն հմտութեամբ ան կրցած է համադրել այն ինչ որ հասանելի էր իրեն, բայց հասանելի չէ մեզի:

Ասիկա մէկ պատճառ է, որ նախընտրեմ աւելի շատ թերթերու ուսումնասիրութեամբ զբաղիլ: Թերթերը լաւ սկզբնաղբիւր են մշակութաբանական պատմութեան համար: Ցաւալին այստեղ այն է, որ վերջին 50 տարիներուն, սփիւռքահայ մեր մամուլը դարձած է անցեալէն աւելի երկչոտ եւ շատ կարեւոր նիւթեր երկար ժամանակէ ի վեր հանրային քննարկումէ դուրս են: Օրինակի համար, Լիբանանի մէջ այս օրերուն տեղի ունեցող դէպքեր, ինչպէս՝ դպրոցներու միաւորման հարցին քննարկումը կամ վերջերս լիբանանահայ գործարար Շահէ Երեւանեանի երկրէն համարեա գաղտագողի մեկնիլը, որ նոյնիսկ լիբանանեան լրատուամիջոցներու կողմէ քննարկուեցաւ, Լիբանանի հայկական թերթերուն մէջ չարծարծուեցան: Վաղը հայատառ մամուլը ի՞նչպէս պատմաբանին համար աղբիւր պիտի ծառայէ եթէ կ'ուզէ Լիբանանի հայութեան մասին լիարժէք ուսումնասիրութիւն մը գրել: Կամ կա՞ր լիբանանահայ թերթ մը, որ Մայիսին Լիբանանի մէջ կայացած խորհրդարանական ընտրութիւններու նախօրեակին հրատարակեց անոնց մասնակցող հայ թեկնածուներուն ամբողջական ցանկը, ա՛լ չենք պահանջեր անոնց վարած ընտրարշաւին անկողմնակալ նկարագրութիւնն ու վերլուծութիւնը: Այսօր, Լիբանանի արաբատառ մամուլին մէջ յաճախ կրնաս գտնել շատ կարեւոր տուեալներ ու տեղեկութիւն հայութեան մասին, որ հայ թերթերու խմբագիրները եւ իրենց ետին կանգնած կուսակցութիւնները տարբեր պատճառներով կը նախընտրեն իրենց թերթերուն մէջ չլուսաբանել:

Երկրորդ խնդիրը՝ հարցախոյզներ ընելու դժուարութիւնն է, որ պատմաբանի մը համար երբեմն նոյնքան անհրաժեշտ է, որքան միւս հասարակական գիտութիւններու պարագային: Ձեռով մը պէտք է հարցախոյզներէն խուսափելու մթնոլորտէն դուրս հանել ժողովուրդը եւ զանիկա հանգստացնել թէ հարցախոյզի նպատակով եկած անձը որեւէ դաւադրական նպատակ չի հետապնդեր: Մեր ազգին մէջ չափազանցուած է այն մտավախութիւնը, որ մեր հարցերը պէտք է ամէն գնով հեռու պահել «ուրիշի» ուշադրութենէն: Փոքր ազգի հոգեբանութիւնն է, բայց անտարակոյս կը դժուարացնէ հասարակագէտներու աշխատանքը:

• Հայաստան ուսանած ըլլալով, հոն երբեմն դասախօսութիւններ տալով, գիտաժողովներու մասնակցելով, քաջածանօթ էք հայաստանեան իրականութեան: Ինչպէ՞ս կը գնահատէք հայ քաղաքական մտքի զարգացումը Հայաստանի վերանկախացումէն ետք՝ վերջին 28 տարիներուն:

– 25 տարի անցած է եւ տակաւին Հայաստանի մէջ գաղափարապէս կազմակերպուած թէկուզ մէկ կուսակցութիւն չունինք: Սա արդէն գնահատական մըն է եւ լուրջ խնդիր: Գրեթէ բոլոր կուսակցութիւնները հրապուրելու եւ առաջնորդելու շնորհ (charisma) ունեցող անհատականութիւններու շուրջ հաւաքուած խմբակցութիւններ են՝ սկսելով Լեւոն Տէր Պետրոսեանէն մինչեւ այսօր՝ Նիկոլ Փաշինեան: Չէ եղած որեւէ կարելոր կուսակցութիւն, որ Նոյն թափով կարողանայ շարունակել իր հիմնադիրին կամ հանրածանօթ ղեկավարին քաղաքական հրապարակէն հեռանալէն կամ անոր ժողովրդականութեան անկում ապրելէն ետք: Ընդունուած էր ըսել, որ կոմունիստներն ու Դաշնակցութիւնը տարբեր են, բայց ընդունինք, որ վերջին 25 տարիներուն անոնց դերը երբեք կեդրոնական չդարձաւ երկրին մէջ իշխանութեան հարցը լուծելու եւ ըստ այնմ երկրի քաղաքական ուղին ճշդելու ժամանակ: Կոմունիստները Նոյնիսկ Դեկտեմբեր 9-ի ընտրութիւններուն չեն մասնակցիր:

Հայաստանի քաղաքական երանգապնակը ներկայացնելու համար երկու կարելոր առանցք պէտք է հաշուի առնել եւ անոնց շուրջ կարելի է առնուազն չորս իտեալական տիպ տարբերակել, բնականաբար անոնցմէ իւրաքանչիւրը՝ իր այլազան երանգներով: Մէկ առանցքը աւանդական աջ ու ձախի, պահպանողականի եւ ազատականի բաժանումն է: Ինչպէս աշխարհի շատ երկիրներու մէջ, Հայաստանի պարագային ալ այսօր կան վեճեր, թէ որո՞նք են այսպէս կոչուած ազգային արժեքներն եւ իբրեւ թէ զանոնք վտանգող այսպէս կոչուած օտարամուտ գաղափարները: Ընկերային-գաղափարախօսական գետնի վրայ, այս բաժանումն արդէն տեսանելի է Հայաստանի մէջ: Բայց տնտեսական քաղաքականութեան գետնի վրայ տակաւին աջի ու ձախի միջեւ յստակ բաժանարար գիծ չկայ:

Միւս առանցքը Հայաստանի իտեալական սահմաններուն հարցն է, որոնցմէ ներս կ'ուզենք կերտել մեր երազներու հայրենիքը: Հոս ունինք մարդիկ, որոնք համեմատաբար քիչով կը գոհանան՝ Հայաստանի միջազգայնօրէն ճանչցուած ներկայ սահմանները, առաւել Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզն ու Շահումեանի շրջանը՝ 1988-ի սահմաններով եւ Լաչինի միջանցք: Կայ այլ խումբ մը, որու համար նուազագոյն ընդունելին այսօրուան Հայաստանի ու Լեռնային Ղարաբաղի (Արցախի) Հանրապետութեան միացեալ տարածքներն են: Եւ կայ, անշուշտ, երրորդ խումբը որ կը կարծէ, որ այսօր հայ գինուծի կողմէ վերահսկուող տարածքները առաջին քայլն են միայն աւելի մեծ Հայաստան մը ունենալու երկար ճամբուն վրայ:

Իհարկէ, Հայաստանը միակ երկիրը չէ, որ իր իտեալական սահմաններու հարցին շուրջ այսպիսի տուայտանքներու մէջ է. ընդունի՞՞լ այն սահմանները որոնք միջազգային ճանաչում ունին, թէ՞ փորձել ընդլայնել այդ սահմանները: Բայց, այս տարակարծութիւնները՝ հայկական իւրայատուկ երեւոյթ չըլլալով հանդերձ, միաժամանակ բոլորովին տեսական եւ անվստահ չեն, որովհետեւ երբեմն այս տարակարծութիւններէն կը բխին բազմաթիւ ռազմավարական այլընտրանքներ եւ Նոյնիսկ՝ քաղաքական կարճաժամկետ որոշումներ:

Այս առանցքային տարբեր դիրքաւորումներու խառնուրդէն է, որ պիտի գոյանայ Հայաստանի կուսակցական-քաղաքական-հասարակական խճանկարը: Ինչպէս ըսի, այս խճանկարը

տակաւին բաւական անորոշ է, եւ ժամանակակից որեւէ կուսակցութիւն երկար կեանք ունենալու հաստատուն ապահովութիւն չի տար առ այժմ:

Անշուշտ լաւ կ'ըլլայ որ ամուր, գաղափարական կուսակցութիւններ կազմուին եւ քաղաքական խաղի կանոնները աւելի յստականան: Այդ պարագային, force majeure-ային վիճակը, ինչպէս եղաւ քանի մը ամիս առաջ, անհրաժեշտ չէր ըլլար:

- Բնական է տարբեր աշխարհայեացքներու գոյութիւնը՝ Հայաստանի վերանկախացումէն ետք: Սփիւռքն ալ, բաղդատելով Հայաստանի կուսակցութիւններու անորոշութեան, հոն, ուր արդէն քաղաքական կուսակցութիւններ կային, անոնց աշխարհայեացքին մէջ ալ սկսած են անորոշութիւններ նկատուիլ:

– Հայաստանի իտեալական տարածքին վերաբերեալ, այո՛: Նշած երեք ուղղութիւններս նաեւ կարելի է գտնել սփիւռքահայ անհատներու մօտ: Տեսականօրէն դասական երեք կուսակցութիւնները՝ թուղթի վրայ, կառչած կը մնան այն ծրագիրներուն, զորս մշակած են խորհրդային տարիներու սկզբնաւորութեան՝ սփիւռքեան պայմաններուն մէջ, այսինքն՝ 1920-էն յետոյ: Բայց որքանո՞վ այս օրերուն անոնք հետեւողականօրէն կը հետապնդեն անոնց իրականացումը կամ հնարաւոր կը գտնեն անոնցմէ մէկը կամ միւսը, այդ հարցումը իրենց պէտք է տալ: Մէկ բան պարզ է, որ վերջին տարիներուն յետեղեռնեան սփիւռքի մէջ համեմատաբար նուազ ամենօրեայ շեշտադրում կայ Թուրքիայէն հողային պահանջի վրայ, քան 50-60 տարի առաջ էր:

Ձախի եւ աջի խնդիրը սփիւռքի մէջ աւելի անյստակ է: Սփիւռքահայ մարդիկ՝ ապրելով տարբեր երկիրներու մէջ, ամէն մէկը իր երկրին տեղական մշակոյթէն կ'ազդուի: Սփիւռքի մէջ ալ կայ ընկերային եւ տնտեսական եւ քաղաքական այլ համոզումներու լայն երանգապնակ մը եւ մարդիկ բնականաբար կը ձգտին իրենց նմանները գտնել Հայաստանի մէջ՝ եթէ անշուշտ մօտէն յարաբերութիւններ մշակած են Հայաստանի հետ:

- Սփիւռք եւ Հայաստան կ'ազդուին իրարմէ բնականաբար. Synergie (փոխազդեցութիւն կամ համագործակցութիւն) կա՞յ տեղ մը:

– Եթէ առնենք ազատականի-պահպանողականի, աջի-ձախի բաժանումները, սփիւռքի մէջ բնականաբար կան աջակողմեաններ, որոնք աւելի հանգիստ կը զգան Հայաստանի աջակողմեաններուն հետ, քան՝ սփիւռքի ձախակողմեաններուն: Սա կարելի է տարածել նաեւ հայաստանաբնակներուն կամ գաղափարական միւս ուղղութիւններու հետեւորդներուն վրայ: Կը կարծեմ թէ Հայաստանի իտեալական սահմաններուն մասին տարբեր ցանկութիւններ ունեցողներն ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի ալ այլուր համախոհներ կը փնտռեն ու պատրաստ են համագործակցելու վերջիններուն հետ:

Սա ցոյց կու տայ, որ շատ յաճախ հայութեան ներքին բաժանումները աշխարհագրական բնոյթի՝ Սփիւռք-Հայաստան տարբերութիւններու հետեւանք չեն: Շատ յաճախ բաժանումները՝ ինչպէս հիմա նշեցի, Հայաստանի, համայն հայութեան, Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւններու ապագային մասին տարբեր պատկերացումներէ կը բխին եւ տարբեր մօտեցումները հետեւորդներ ունին եւ Հայաստանի եւ սփիւռքի մէջ:

- Կարծիքներու, քաղաքական տեսակետներու տարբերութիւն բոլոր ընկերութիւններու, բոլոր ազգերուն մէջ կան, բայց շատ ժողովուրդներ ձեւը գտած են այս բոլորը համախմբելու

հաստատութեան մը մէջ, որուն անունը երբեմն «քոնկրէ» է, համագումար է կամ պարզապէս՝ միութիւն ու կազմակերպութիւն: Մենք պիտի կարենա՞նք իբրեւ ժողովուրդ հասնիլ օր մը, որ կարենանք գոյակցիլ մէկ հաստատութեան մէջ, որ կրնայ գլխաւոր վերնագիր մը ունենալ՝ Հայաստանի ապահովութիւնը եւ բարօր ապագան:

– Եթէ Հայաստան կարենայ քիչ թէ շատ ժողովրդավարական վարչակարգ ունենալ, ուր ընտրութիւններուն արդիւնքները կանխատեսելի չեն, տարբեր կուսակցութիւններու միջեւ քանի մը անգամ խաղաղ ու սահմանադրական իշխանափոխութիւն ըլլայ, կազմուին կայուն կուսակցութիւններ եւ անոնց համապատասխան քաղաքական հաստատութիւններ, Հայաստանը իր մասով լուծած կ'ըլլայ այդ հարցը:

Սփիւռքի պարագային, քիչ մը վերապահ եմ համասփիւռքեան կառոյցներ ստեղծելու առումով, որովհետեւ մենք շատ տարբեր երկիրներու մէջ կ'ապրինք, տարբեր պայմաններու ներքոյ:

Բայց, անկասկած պէտք է վերատեսութեան ենթարկուին Հայաստան-Սփիւռք փոխ-յարաբերութիւնները: Այն մոտելը որ յառաջացաւ Ռոպերթ Քոչարեանի եւ Սերժ Սարգսեանի տարիներուն, կը յատկանշուէր Սփիւռքի տարբեր կազմակերպութիւններու բազմազանութեան քիչ թէ շատ առկայութեամբ: Եթէ թուլութիւն կար, այն էր որ շեշտը գրեթէ ամբողջութեամբ դրուած էր կազմակերպութիւններուն վրայ եւ քիչ էր հետաքրքրութիւնը սփիւռքահայ բազմաթիւ անհատներուն հանդէպ, որոնք որեւէ կազմակերպութեան հետ առնչուած չեն, բայց համայնքային կամ սփիւռքահայ կեանքին մէջ տարբեր ձեւերով դերակատար են: Սակայն, ըստ իս անելի մեծ էր այն թերութիւնը որ Հայաստանը միայն պետական կառոյցներով եւ հետեւաբար՝ իշխող կուսակցութեամբ ներկայացուած էր Հայաստան-Սփիւռք փոխ-յարաբերութիւններու ծիրէն ներս:

Ասկէ ետք պէտք է ընդգրկել նաեւ Հայաստանի ընդդիմադիր քաղաքական կուսակցութիւններն ու կառավարութենէն անկախ գործող հասարակական կազմակերպութիւնները: Պէտք է ընդգրկել նաեւ որեւէ կազմակերպչական պատկանելութիւն չունեցող բայց ազդեցիկ ու հմուտ սփիւռքահայ անհատները: Եթէ ըսուի, որ անոնք տարբեր կազմակերպութիւններու ճամբով արդէն իսկ կը ներկայացուին կամ թող ներկայացուին, ասիկա համոզիչ փաստարկ չէ քանի որ այդ պարագային, անոնք իրենց անկախութիւնը եւ մտաւորականի դերը պիտի կորսնցնեն :

Հայաստան-Սփիւռք առաջին համագումարը՝ 1999-ին, Քոչարեանի ժամանակ, փորձեց այս հարցը լուծել, ստեղծելով մասնագիտական խումբեր: Կարծեմ ասիկա Վարդան Օսկանեանի գաղափարը եղած է եւ շինիչ գաղափար էր: Մասնագիտական խումբերուն մէջ նշանակուեցան մարդիկ, որոնք իրենց ուսման եւ մասնագիտական կարողութիւններու հիման վրայ պատրաստեցին զեկուցումներ, որոնք ներկայացուեցան համաժողովի քննարկման: Դժբախտաբար, յաջորդ համագումարներուն, այս մէկը չկրկնուեցաւ:

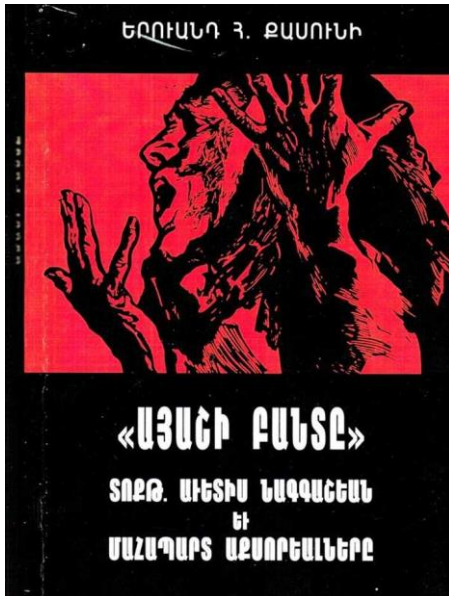
Կայ ուրիշ խնդիր մը որ նաեւ կը կարօտի լուծման. հայերէնը միակ լեզուն էր այս վեց համագումարներուն ժամանակ, եւ այս ձեւով բազմաթիւ ոչ հայախօսներ դուրս մնացին: Բազմաթիւ մարդիկ կան, որ միայն կոտորած հայերէն կը խօսին, բայց պատրաստ են ծառայելու Հայաստանին եւ հայ ժողովուրդին: Չենք կրնար անտեսել զանոնք:

Այս բոլոր երեւոյթները պէտք է լրջօրէն քննարկուին եւ անոնց լուծումներ գտնուին: Յուսով եմ որ ընտրութիւններէն ետք յառաջանալիք իշխանութիւնները լրջօրէն կը քննարկեն այս հարցերը եւ

Յօդուածներ

«ԱՅԱՇԻ ԲԱՆՏԸ»

ՏՈՔԹ. ԱԻԵՏԻՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ ԵՒ ՄԱՀԱՊԱՐՏ ԱՔՍՈՐԵԱԼՆԵՐԸ

Գրող, խմբագիր, դասախօս եւ ներհուն մտաւորական Երուանդ Յ. Քասունիի հեղինակած աշխատասիրութեանց մէջ եւ ընդհանրապէս ալ՝ «Այաշի Բանտը», Տոքթ. Աւետիս Նագգաշեան եւ Մահապարտ Աքսորեալները» արժեքաւոր հատորը, հրատարակուած Պէյրութի մէջ, 1918-ին՝ ունի իր իւրայատուկ տեղը, մասնաւորապէս հատորին առանցքային բաժինը՝ «Այաշի Բանտը»՝ իր արտայայտութեան անմիջական ոճով, ըլլալով Տոքթ. Աւետիս Նագգաշեանի եւ իրեն հետ մահապարտ աքսորեալներու ապրած՝ 24 Ապրիլ 1915 սեւ թուականի ողբերգութեան հարազատ եւ փշաքաղիչ պատկերը...: Մարդիկ՝ ասոնք, «որոնք դաժանօրէն խլուած իրենց տուններէն, նետուած էին աքսորավայրերու մէջ կամ անհասցէ ճամբաներու վրայ, ետին ձգած ընտանիք, կիս, երեխայ, հարազատ, ընկեր, գործ, պաշտօն...ու կը քալէին հասնելու

«գինուորական դատարան»ներ, միշտ արդարութեան հանդիպելու յոյսով», «անիմաստին մէջ իմաստ» մը փնտռելով:

Անշուշտ Թալաաթ, Էսվեր, ճեմալ, Տոքթ. Պէհաէտտին Շաքիր եւ Նազըմ Իթթիհատի եւ Օսմանեան Կայսրութեան բացարձակ տէրերը, շատ լաւ գիտէին թէ ի՞նչ կ'ընէին եւ ինչո՞ւ կ'ընէին: «Ոչ մէկ հայ ձգելու պայմանով բնաջնջել բոլոր հայերը»:

Բնաջնջման գործընթացին մէկ կարեւորագոյն հանգրուանն էր՝ 24 Ապրիլ 1915-ի Կ. Պոլսոյ մէջ շուրջ 300 հայ մտաւորականներու, հասարակական գործիչներու, ազգային-քաղաքական կեանքի ղեկավարներու, բժիշկներու, կղերականներու ձերբակալումը, բանտարկութիւնը, աքսորն ու սպանդը:

Արդարեւ, ինչպէս հեղինակը՝ Փրոֆ. Դոկտ. Երուանդ Յ. Քասունի կը գրէ գիրքի Յառաջաբանին մէջ, «Հայոց Ցեղասպանութիւնը Համիտեան եւ Երիտ. Թրքական լուծումն էր Հայկական Հարցին», որուն իրագործողները արժանացան եւրոպական պետութիւններու անտարբերութեան, Նոյնիսկ լռելեայն քաջալերանքին եւ գործնական աջակցութեան ու հովանաւորութեան, սկսեալ այն պահէն, երբ 3 Մարտ 1878-ի Սան Սթեֆանոյի ռուս-թրքական պայմանագրի 16-րդ յօդուածը կը փոխակերպուէր 13 Յուլիս 1878-ի Պերլինի պայմանագրի 61-րդ յօդուածով...եւ «Հայաստան» անուն երկիրը դաւադրաբար կը չքանար ու «հայաբնակ մարզերու» ճակատագիրը կը յանձնուէր Համիտի կամայականութեան: Այս մասին Մեծն

Բրիտանիոյ վարչապետ (1916-1922)՝ Տեյվիտ Լոյտ ճորճ պիտի արձանագրեր ամենայն անկեղծութեամբ. «Եթէ մեր չարաշուք միջամտութիւնը կատարուած չըլլար, հայերու մեծամասնութիւնը, 1878-ի Սան Սթեֆանոյի դաշնագրով, դրուած պիտի ըլլար ռուսական դրօշին պաշտպանութեան տակ...Բրիտանական արարքն էր որ անխուսափելիօրէն առաջնորդեց 1895-1897-ի, 1909-ի սարսափելի ջարդերուն, եւ յոռեգոյնը՝ 1915-ի ողջակիզումին»:

Հատորին «Այաշի Բանտը» հատուածը կարդալով, ընթերցողը կ'ընդգծի, կը փշաքաղուի ի գործ դրուած վայրագութեանց, խոշտանգումներուն, ճշացող անարդարութեանց եւ կամայականութիւններուն...գրի առնուած նոյնինքն սպանդէն հրաշքով փրկուած՝ Տոքթ. Ա. Նազգաշեանի ձեռամբ, որ գիրքը կը ձօնէ՝ «1915, Ապրիլ 24-ին, Կ. Պոլսէն ձերբակալուելով Այաշ բանտարկուած եւ նահատակուած ընկերներու անմահ յիշատակին»:

«...Նորեկները դրան առջեւ կը խուզարկուէին, դրամէ, թուղթէ, գրիչէ, ժամացոյցէ եւ ամէն տեսակ իրեղէններէ կը կողոպտուէին, եւ արձանագրելէ վերջ, կը նետուէին ներս:...Եւ ամէնքս մտքի մէկ սեւեռում ունէինք, որ կը տանջեր մեզ. Ինչո՞ւ բերուեցանք հոս...»: Եւ այդ անտանելի պայմաններուն մէջ իսկ, կը կարդանք թէ ինչպէ՞ս բանտարկեալները, որոնք արեւմտահայութեան սերունդն իսկ էին, քաջարի ոգիով կը դիմաւորէին իրենց բաժին ինկած ահաւոր ճակատագիրը: Տոքթ. Նազգաշեան կ'արձանագրէ. «Գրեթէ չեղաւ մէկը որ իջնար այն բարոյական բարձրութենէն՝ զոր գրաւած էր իր ամբողջ կեանքին մէջ: Կային այնպիսիներ, որոնք մինչեւ այն ատեն որոշ անուն մը շինած էին, սակայն Այաշի կապանքներուն մէջ ի յայտ բերին իրենց վեհ հոգիները: Ե՛ւ կը խաղայինք, ե՛ւ կ'երգէինք»:

Իր յուշապատումի աւարտին, սպանդէն մազապուրծ փրկուած՝ Տոքթ. Նազգաշեան, պիտի խորհրդածէր. «Տարիներ անցան այդ ահաւոր Եղեռնի օրերէն, եւ հիմա, երբեմն, ես ինծի կը հարցնեմ թէ անո՞նք (նահատակեալները) աւելի երջանիկ են արդեօք, թէ՞ մենք, որ ովկիանոսներու այս կողմը, կամ օտար երկիրներու մէջ ցրուած՝ պանդխտութեան մէջ կեանքի պայքարը կը մղենք....Անոնք, այդ մեծ նահատակները, սիրով եւ համբերութեամբ տարին այն խաչը, որովհետեւ հաւատք ունէին թէ վերջը յարութիւն կայ:.... Աւա՛ղ՝ որ յուսախաբութիւնը եղաւ ապրողներու բաժինը...եւ շատ աւելի վատ, ստոր աշխարհի մը առջեւ գտանք մենք զմեզ:...Եւ սակայն, նահատակներուն հոգիները կը սաւառնին ազգին բոլոր զաւակներուն վրայ: Անոնց ներշնչումը, ոգեւորութիւնը ամէն հայու սրտին մէջ պիտի ապրի...»:

Հեղինակը՝ Երուանդ Հ. Քասունի, «Այաշի Բանտը» հատորին մէջ նշուած շատ մը անձնանուններու, տեղանուններու եւ իրադարձութեանց մասին կու տայ հետաքրքրական լուսաբանութիւններ իր՝ Ծանօթագրութիւններ հատուածին մէջ, որոնք որոշապէս նոր լոյս կը սփռեն հայաստանութեան մանրամասնութեանց վրայ: Նոյնքան հետաքրքրական եւ ուսանելի են հատորին մէջ տեղ գտած Տոքթ. Աւետիս Նազգաշեանի հրապարակագրական էջերը եւ յաւելումները, ուր միշտ ալ կ'արծարծուին հայ կեանքի հին ու նոր վերքերը...

Սրտի մղկտումով, մորմոքով գրուած այս իրապատումը Այաշի բանտի աքսորեալներուն մասին դառն, այլեւ սթափ ու զգաստացնող մտորումներու կը մղէ ընթերցողը, յար եւ նման հեղինակի մտորումներուն, որոնք տեղ գտած են՝ «Մտորումներ վերջին ընթերցումէն ետք» գլուխին տակ:

Նախ կը տեսնենք մարդը, որ հակառակ իր մահապարտի վիճակին, կը զարմացնէ ընթերցողը իր «ստոյիկեան» կեցուածքով, կամ «Անիմաստին մէջ իմաստ փնտռելով»: Յետոյ կայ հայ լրտեսներու առկայութիւնը, որոնք կը վիստան մինչեւ իսկ բանտին մէջ....ու Հայոց Պատրիարքարանին: Կայ անհաւատալի, ինչպէս կը գրէ հեղինակը: Տարիներով Իթթիհատի

հետ բարեկամ ու զինակից հայ քաղաքական գործիչները ինչպէ՞ս անտեղեակ էին թրքական խարդաւանանքին: «Թալաաթ եւ ընկերք ի՞նչպիսի դիմակներու տակ յաջողած էին պահել իրենց իրաւ եսերը..., որ Չօիրապ, Վարդգէս, Ակնունի, Սմբատ Բիւրատ ու դեռ գրեթէ բոլորը, աքսորի ճամբուն վրայ, նահատակութեան սեմին, տակաւին կը հաւատան որ արդարն Թալաաթ եթէ իմանայ իրողութիւնը՝ թէ իր բարեկամները ինչ կացութեան մէջ են, անպայման կ'երկարէ փրկութեան լաստը...»: Եւ վերջապէս, կայ հայ ժողովուրդի կամ հայ քաղաքական մտքի քաղաքական արեւելումը, ուր հեղինակը իր մատը կը դնէ դեռ կոտտացող մեր վերքին վրայ, հաստատելով որ հայկական Յարցին միջազգայնացումին առաջին իսկ օրէն՝ կայսերապաշտ Եւրոպան յաջողեցաւ թէ՛ քաջալերել անոր արծարծումը, թէ՛ շահագործել զայն իր ռազմաքաղաքական եւ այլ նպատակներուն համար, հանդիսանալով միաժամանակ Ռուսիոյ քաղաքականութեան մրցակիցը...Եւ հայ քաղաքական միտքը տատանեցաւ մերթ թրքամետ, մերթ ռուսամետ, մերթ ալ եւրոպամետ տրամադրութեանց միջեւ...:

Փրոֆ. Դոկտ. Երուանդ Յ. Քասունիի հեղինակած՝ «Այաշի Բանտը» Տոբթ. Աւետիս Նազգաշեան եւ Մահապարտ Աքսորեալներ» հատորը կը սարսռացնէ հայ ընթերցողը, զայն կը մղէ ցաւցնող հարցադրումներու, իրականութեանց հետ ճիշդ առերեսուելու ողջամտութեան, իրատեսութեան դասեր կը փոխանցէ անոր, զայն կը հրաւիրէ սթափ մտածողութեան, զգաստ ինքնագիտակցութեան, այլեւ զայն կը մղէ նոր թափով, նորոգ վճռակամութեամբ փարելու հայ Պահանջատիրութեան Դատին, ինչպէս նաեւ՝ նորոգ եռանդով ու յանձնառութեամբ նուիրուելու ազգին, հայրենիքին, անոնց յարատեւման ի խնդիր: Եւ ինչպէս գիրքի ետեւի կողքին վրայ տեղ գտած Թեոդիկի մեջբերումը կ'ըսէ. «Ազգերնիս ապրեր է միշտ՝ պողպատի պէս տոկուն իր կամքով, խարիսխի պէս ամուր իր Յաւատքով եւ արուսեակի պէս փայլուն իր Յոյսով, որոնցմով քալեր է Ան դարերու պատուհասներու մէջէն, իյնալով, ելլելով, իր գաւազներուն Բռնամահովը յաճախ Մահը խպցնելով, սգաւոր՝ բայց յար լաւատես, ալեւոր՝ բայց յար աշխոյժ, ոտքերուն կռուան եւ անկախութեանը կայան որոնելով շարունակ...»:

Գնահատելի աշխատասիրութիւն մը՝ արդարեւ, որուն հրատարակութեան առիթով, ջերմօրէն կը շնորհաւորենք հեղինակը՝ Փրոֆ. Դոկտ. Երուանդ Քասունին, իրեն մաղթելով անխոնջ եռանդ ու կորով, նորանոր արարումներով բեղմնաւոր:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Յօդուածներ

ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

Ա.

Ժամանակակից ըլլալ 2018 թուականին ու զայն յանձնել
Հայոց աշխարհի Պատմութեան դատաստանին, իրօք՝
մեր սերունդին համար կը նկատեմ բնութեան կողմէ
մեզի ընծայուած շնորհ մը, որ ականատես վկան
հանդիսացաւ իր տեսադաշտէն ներս պարզուած
բազմատեսակ դրական թէ բացասական
իրողութիւններուն:

Արդարեւ, Ամանորը եւ անոր զուգակշիռ Քրիստոնեայ
աշխարհի Արեւմտեան եւ Արեւելեան Ս. Ծննդեան եւ
Աստուածայայտնութեան տօնական
տրամադրութիւններու կիսամսեայ շրջանը, հայ եւ
օտարազգի մեզի հաւատակից մարդկութեան
անձնական, ներազգային թէ միջազգային
ներքնազգացողութիւնը կ'ենթարկեն ինքնազննումի եւ
վերադաստիարակումի հոգեփոխութեան: ՄԱՐԴ Էակը,
այդ «Մեծ Անծանօթը» կը վերանորոգէ իր ինքնութիւնը,

հաւատարիմ՝ անցեալ դարերու իմաստուններէն ժառանգած իմացական սխրանքին եւ
հարուստ փորձառութեան:

Անցեալ տարի ճիշդ այս օրերուն, երբ մամուլին կը յանձնէինք ամանորեան մեր
խորհրդածութիւնները, կեդրոնացեր էինք 2018 թուականի յոբելեանական խորհուրդին եւ
արժեքին վրայ: Հարիւրամեակն էր Սարգստեանի անսախնդրօրէն յաղթանակին եւ անոր
հետեւող Հայաստանի Առաջին Հանրապետութեան հիմնադրութեան, շեշտելով
կարեւորութիւնը իրարայաջորդ երեք հանրապետութիւններու: Եւս առաւել, 1991-ին հռչակումը
Արցախի ինքնիշխան հանրապետութեան եւ յետագային՝ ազատագրումը մեր գրաւեալ
հողատարծքներուն:

Ապա, ամանորեան մեր խոհերուն մէջ տեղ կը գտնէր Նաեւ Գ. հանրապետութեան տարիներուն
Հայրենիքէն դէպի Եւրոպա եւ Ամերիկեան երկիրներ արտագաղթող շուրջ մէկուկէս միլիոն
հայութեան պատճառած համազգային մտահոգութիւնը:

Նոյնքան մտահոգիչ կը գտնէինք Նաեւ 1988-ի երկրաշարժի 30-ամեակի այս տարեշրջանին
տակաւին գոյատեւող ամօթալի ներկայութիւնը շուրջ 3000 տնակներուն եւ անոնց
բնակիչներուն, մինչ՝ հայրենիքի տարածքին Նորահարուստներ կը կառուցեն իրենց դղեակներն
ու պալատները:

Արդարեւ, հայրենի անկախ պետականութեան մէջ ստեղծուած էր ակներեւ ու բացայայտ ճշմարտութիւն մը: Գոյութեան իրաւունք էր ստացած նոր դասակարգ մը՝ մենաշնորհեալներ-անհպելիներ եւ անպատժելիներ:

27 Դեկտեմբեր 1999-ի եւ 1 Մարտ 2008-ի ոճրային արարքներուն պատուիրատուներն ու կազմակերպիչները տակաւին կը մնային ազատութեան մէջ: Մեր փառապանծ հայրենի հողին վրայ ՍՐԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐՕՏ բազում հարցեր կային:

Բացառիկ եւ յանդուգն ԱՆՁ մը՝ Նիկոլ Փաշինեան եւ իր անմիջական գործակիցներ՝ հանդիսացան կերտիչները սոյն տարուան Ապրիլեան Թաւշային Յեղափոխութեան:

Անարիւն յեղափոխութիւն մը՝ ապշեցուցիչ արդիւնաւետութեամբ:

Մտայղացում, հարիւր հազարաւոր խաղաղ ցուցարարներ, նոր վարչապետ ու կառավարութիւն, Շարժում մը, որ իր աւարտին հասաւ խորհրդարանական արտահերթ ընտրութեամբ, համապատասխանելով հայրենի ժողովուրդին անհակակշիռ մեծամասնութեան ու քաղաքական կամքին:

Հայրենի ժողովուրդը իր անլուծելի հարցը ինք լուծեց ԱՆՁԱՄԲ:

Ժամանակն է, որ քաղաքական ու բարոյական համակրանքներ ու հակակրանքներ հեռու մնան ատելավառ զգացումներէ եւ ընդհարումներէ, որպէսզի մեր ազատ ու անկախ հայրենիքը կարենայ հասնիլ այնպիսի բարեկեցիկ վիճակի մը, ուր բնակութիւն հաստատելը ըլլայ ցանկալի՝ ամբողջ հայութեան համար:

Հայաստանի պետականաշինութիւնը պիտի կերտուի հանգրուանային իրագործումներով:

Առաջնահերթը՝ ա'յս էր:

Երկրորդը՝ մեր սահմաններուն ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ:

Երրորդը՝ տնտեսական գոյավիճակի յեղափոխութիւն:

Չորրորդը՝ հայկական - ազգային ինքնագիտակցութիւնն է: Պատմական եւ մշակութային հարցերու առարկայական ճշմարտութեամբ:

Առայժմ՝ աւարտելու համար մեր ամանորեան խոհերը.-

Հայրենիք-Սփիւռք փոխադարձ անշահախնդիր վստահութիւն եւ համագործակցութիւն:

Բ.

Ամանորի սեմին՝ մեր խորհրդածութիւնները ընդհանրապէս կ'առաջնորդուին ամենամօտիկ անցեալի առարկայական ճշմարտութիւններէն:

Մեծ է այն ժողովուրդը, որ ունի իր մէջ մեծութիւններ,- խորհող, գրող, բանաստեղծ, իմաստասէր եւ Միտքի առաջնորդներ:

ՀԱՅՆ ալ ունեցած է եւ ունի իր մեծերն ու մեծութիւնները:

Վահան Թեբեանի ծննդեան 140-ամեակը մեզի կը յուշէ 2018 թուականին մեր հայրենի ներքաղաքական կեանքին հետ առընչուող իրադարձութիւններուն ճշմարիտ գնահատանքը: Անտարակոյս՝ Վ. Թեբեան մեր քերթողութեան մեծերէն եղած է,- խորհողն ու քերթողը, մարդերգակն ու սիրերգակը, համամարդկային թէ համահայկական զգացումներու եւ իմացապաշտ մտածողութեանց արտայայտիչն է եղած ան՝ իր գրական յիսնամեայ վաստակով եւ իրագործումներով: Արդարեւ, մեծ է այն բանաստեղծը, որ ո'չ միայն «Իր ժամանակի շունչը կը դառնայ (Ե. Զ.)» , այլեւ՝ Տեսանողի իր երկնատուր շնորհով կը դաստիարակէ իր քերթուածներուն յետագայ ժամանակներու ընթերցողները:

«...Թեբեանով կը զգաստանանք» գնահատագիրը կու գայ Յակոբ Օշականէն: Արժան եւ իրաւ:

Ժամանակն է, որ զգաստանանք այլեւս:

Այսօրուան մեր դասապահը կը նուիրենք Թեբեանի «Աղօթք՝ Վաղուան Սեմին Առջեւ» խորագրեալ քերթուածին, որպէսզի անկէ բխող Աստուածաշնչեան Լոյսն ու ճշմարտութիւնը զգաստացնէ մեր մարդկային մտածողութիւնը:

Իրօք, Հայրենի հողին վրայ սկիզբ առած «2018-ի Ապրիլեան խաղաղ ցոյցեր»ու ընթացքին, ամենօրեայ ընթերցումներս կ'ըլլային սոյն քերթուածին մարգարեաշունչ տողերը:

«Տէ՛ր, բարութի՛ւնդ այսօր, իմաստութիւնըդ հիմա՛

Պէտք է դրկես աշխարհի՛՝ այս հիւլէին տանչակոծ»...

ու քերթուածին շարունակութեան մէջ քերթողը կը յորդորէ՝

«Թո՛ղ ընդհարումն ըլլայ կարճ եւ թող շուտով հաստատուի

Խաղաղութիւնը արդար՝ կռուողներուն մէջ տըխուր...:

Թո՛ղ սասանին ու փշրին բարձըր բերդերն անառիկ

Եւ իյնան վար պատնէշներն զըրահապատ ետութեանց.

Ամէն մարդու հաւասար թող բաժնըլի ամէն գանձ.

Թո՛ղ պարտեզները բացուին եւ թող խուժեն հոն մարդիկ

Բայց չըկտրեն՝ն ոչ մէկ ծառ, չըճգմեն ո'չ մէկ ծաղիկ...:»

Ապրիլ-Մայիսեան արդարամիտ ու Խաղաղ ցոյցերը իրենց աւարտին հասան ընթացիկ տարւոյն Դեկտեմբեր 9-ի օրէնսդիր Ազգային Ժողովի արտահերթ ընտրութիւններով: Հայաստանի հանրապետութեան քաղաքացիները իրենց խիղճին թելադրանքով ազատ եւ անկաշկանդ կատարեցին քաղաքացիական պարտաւորութիւնը եւ իւրաքանչիւր քաղաքական շարժում իր համակիրներէն ստացաւ ըստ արժանւոյն արձանագրուած գնահատանքը:

Այժմ, աւարտած համարելով անցեալի ինքնակամ որոշումներով քառորդ դարեան ժամանակահատուածի «Զրահապատ ետութեանց» ունեցած առանձնաշնորհումները, ազգովին պիտի ողջունենք ամանորեան բարի տրամադրութիւններով Նոր Համակարգ մը:

Հաւատալով , որ այս համակարգը բարերար ու Նոր շրջափուլ մը պիտի յառաջադրէ հայրենի մեր ժողովուրդին ազգային անվտանգութեան, տնտեսական եւ կենցաղային ու մշակութային կեանքին, կը յուսանք հայրենի Նոր պետականութեան ղեկավար դէմքերէն, հեռու մնալ անցեալ համակարգի գործած սխալներէն եւ մնայուն ընթերցողն ըլլալ մեր համազգային արժէքներուն հաղորդ համաժողովրդային իմաստութեան, ներքնազգացողութեան ու վերադաստիարակութեան ԱՆՓՈԽԱՐԻՆԵԼԻ գործընթացին:

Սփիւռքահայ մեր սերունդն ու յաջորդները, որքա՞ն սիրով ու հաւատքով տոգորուած ըլլան հայրենիքէն սփռուած գեղեցիկ խոստումներուն, սակայն Նոյնքան տխրութեամբ պիտի արձագանգեն՝ եթէ վերահասու ըլլան զիրենք հիասթափեցնող իրադարձութեանց: Ուրեմն, միանալով Բանաստեղծին բաղձանքին՝ մենք եւս կը կրկնենք,- «Տէ՛ր, մի՛ թողուր որ յանկարծ շրջեն կանթեղը անոնք. ըրէ՛ զայն միշտ լուսարծարծ եւ փնտռել տո՛ւր անով ճշմարտութիւնդ անծիր...»:

Մենք հաւատացողն ենք Բան-ա-ստեղծութեան ու Բանի արարումին, Բանականութեան ու Խղճմտանքի հաւաքական ինքնագիտակցութեան:

Այս մտածումներով ու ոգիով կ'ողջունենք յառաջիկայ ԱՄԱՆՈՐը:

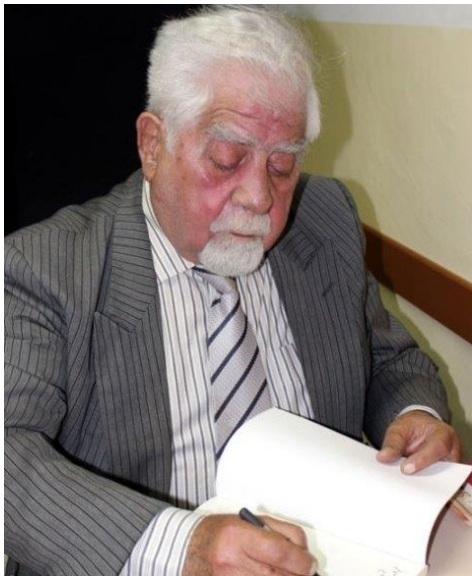
ԱՐԱՄ ՍԵՓԵԹՃԵԱՆ

Տեսակէտ

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՅԻՇԵԼ՝ ԱՐԴԵՕՔ ՈՎՔԵՐ՝ ԱՐԳԻԼԱԾ ԵՆ...

(Նախագահին եւ Վարչապետին)

ՄԵԹՐ Գ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Արեւելահայաստանի եւ յետ-եղեռնեան Տարագիրներու Սփիւռքի եւ յետ-անկախութեան հայրենաթողներու՝ Տարաբնականներու սփիւռքի մէջ տիրող անտարբերութեան, կրաւորականութեան, ընդարմածութեան եւ անձնատուութեան իրավիճակին ի տես՝ լա՞նք, թէ ինդանք: Սրամիտ երգիծագիր գրիչ մը, այս հարցումին տակ՝ գրած է. «Արեւելահայաստանի թաւշեայ յեղափոխութեան առաջին յեղափոխութիւնն է՝ միասնեականներու համագումարն ու տողանցքը՝ Երեւանի փողոցներուն մէջ...»:

Արդարեւ, լա՞նք թէ ինդանք այս «թաւշեայ» յեղաշրջումին դիմաց: Յեղափոխութիւնը՝ երբեւէ եղա՞ծ է, կամ կրնա՞յ «թաւշեայ» ըլլալ: «Թաւշեայ» կրնան ըլլալ միայն՝ յեղաշրջումը, պետական հարուածը, ներթափանցող իշխանափոխութիւնը,

իշխող անձերու փոփոխութիւնը, եւ կամ ալ՝ «գունաւոր» օտարամուտ «յեղափոխութիւն» կոչուած իմփերիալիստական ներթափանցումները...:

Այս իրավիճակին իբր արդիւնք՝ Արեւելահայաստանի նախագահն ու վարչապետը կը գործեն իրաւագանց ու սահմանազանց արարքներ եւ կը մոռնան, կամ մոռացութեան կու տան բռնագրաւեալ Արեւմտահայաստանը եւ կ'անտեսեն համահայութեան պատկառելի մեծամասնութիւնը կազմող Տարագիր Արեւմտահայութիւնը, բայց կը խօսին՝ Արեւմտահայութեան ալ փոխարէն եւ անունով, եւ ամէնէն անթոյլատրելին՝ զաւթիչ Թուրքիոյ կը զիջին՝ Հայոց Ցեղասպանութեան միայն, լոկ սնամէջ ու սոսկ շրթնային ճանաչումին դիմաց՝ Արեւմտահայաստանի հողային դատը եւ Տարագիր Արեւմտահայութեան իրաւունքը՝ պահանջելու եւ ազատագրելու իր պատմական հայրենիքը: Տակաւին, անոնք նաեւ ակնածանքով կը խոնարհին իմփերիալիստ ԱՄՆ-ի եւ Ֆրանսայի իշխանութիւններուն առջեւ, յանուն Համահայութեան, անոնց շռայլելով՝ գովասանական խօսքեր, փոխանակ անոնցմէ պահանջելով՝ Ուիլսոնի Իրաւարար Վճիռին գործադրութիւնը եւ Կիլիկիոյ վերադարձումը կիլիկեցի հայերուն...: Անոնք իրաւունքը չունին Համահայութեան անունով խօսելու եւ զիջումներ ընելու Համահայութեան հաշւոյն:

Եթէ անոնք վերջնապէս հրաժարած են Արեւմտահայաստանէն, կը պահանջենք անոնցմէ՝ գէթ չխօսիլ, ոչ Արեւմտահայաստանի եւ ոչ ալ՝ Արեւմտահայութեան (իմա՝ Համահայութեան եւ պատմական «Հայաստան» երկրին անունով. այլ միայն ու միայն՝ Արեւելահայաստանի անունով: Որովհետեւ՝ Տարագիր Արեւմտահայութիւն եւ ամէն հայրենասէր Հայ, չեն մոռցած բռնագրաւեալ մնացող Արեւմտահայաստանը եւ պատրաստ են պայքարելու անոր ազատագրութեան համար, ինչպէս ըրին՝ ԱՍԱԼԱ-ի զինուորագրեալները, զինեալ քարոզչութեամբ, Տարագիր Արեւմտահայութեան Համասփիւռքեան Քոնկրէսի (ՏԱՀՔ) զինուորագրեալ մտաւորականները՝ իրաւաբաղադրականակերպչական քարոզչութեամբ, եւ ինչպէս կ'ընեն այսօր՝ Արեւմտեան Հայաստանի իրաւականօրէն շարունակուող Հանրապետութեան տասնեակ հազարաւոր քաղաքացիները, Ազգային Ժողովը եւ կառավարութիւնը՝ Արմենակ Աբրահամեանի նախագահութեամբ եւ Գառնիկ Սարգիսեանի վարչապետութեամբ, ստեղծելով Արեւմտահայաստանի պետական կառոյցներուն սաղմերը, եւ այս բոլորը՝ ընտրովի են, այսինքն՝ հարազատօրէն ներկայացուցչական հանգամանք ունին: Եւ միայն կը մնայ որ Ազգային Ժողովի այս երկրորդ ընտրութեան, աւելի մեծ թիւով անձնաթուղթ ունեցող քաղաքացիներ մասնակցին, առաւել ներկայացուցչական դառնալու համար՝ կեդրոնական ու միակ լիազօր ալ կառոյցը դառնալու ճանապարհին վրայ, երբ արդէն գործօն անդամն է ՄԱԿ-ի 2007 թուին կազմած Բնիկ Ժողովուրդներու Իրաւանց Փորձագիտական Յանձնաժողովին: Այս տողերուն հեղինակը արդէն՝ երկու տարեկան քաղաքացի է շարունակուող Արեւմտահայաստանի, եւ իբր իրաւաբան՝ ընտրուած է անոր Սահմանադրական Խորհուրդի աւագ անդամ:

Յիշեցնենք, որ Միջազգային Հանրային Իրաւունքը՝ Արեւմտահայաստանի ազատագրումը պահանջող կառոյցը լսելի եւ ճանաչելի կը նկատէ միայն ա՛յն պարագային, երբ այդ կառոյցը Տարագիր Արեւմտահայութեան կեդրոնական, ներկայացուցչական (ընտրովի) եւ միակ լիազօր կառոյցն է: Իսկ Արեւելահայաստանի պետութիւնը իրաւունք չունի՝ ոչ պահանջելու զայն եւ ոչ ալ մանաւանդ հրաժարելու անկէ: Այլ կրնայ պահանջել միայն՝ Արեւմտահայութեան հետ միասին, Ուիլսոնի Իրաւարար Վճիռին գործադրութիւնը, որ կը վերաբերի՝ երկու Հայաստաններուն, որոնցմէ մէկը՝ առանձին, չի կրնար պահանջել երկրորդը...: Որովհետեւ՝ եթէ Արեւելահայաստան առանձին պահանջէ Արեւմտահայաստանի կցումը իրեն, զաւթիչ Թուրքիա կրնայ առարկել իր տարածքային ամբողջականութեան պահպանումին սկզբունքին հիման վրայ: Ահա թէ ինչու, իրաւագիտական սխալ մըն էր՝ Ղարաբաղի Արեւելահայաստանին կցելու որոշումը: Նոյնպիսի սխալ մըն է նաեւ՝ Արեւելահայաստանի հրաժարումը Արեւմտահայաստանէն..., որուն իրաւատէրն է Տարագիր Արեւմտահայութիւնը, համաձայն՝ Միջազգային Հանրային Իրաւունքի սկզբունքներուն:

• • •

Արեւելահայաստանի նախագահը՝ Արմէն Սարգսեան, Ա. Աշխարհամարտի աւարտի 100-րդ տարեդարձի վեհաժողովի նախօրէին, Չուիցերիոյ պետական պատկերասփիւռի ընկերութեան իր հետ ունեցած հարցազրոյցի ընթացքին, թերացած է եւ սահմանազանց հրաժարում մը կատարած է:

Թերացած է՝ քանի որ դիտողութիւն չէ ըրած, թէ՛ Ա. Աշխարհամարտին, ռազմաճակատներու վրայ արիւն թափած եւ Արարայի ճակատամարտի բախտորոշ յաղթանակը տարած արեւմտահայ եւ յատկապէս կիլիկեցի ռազմիկներու «Հայկական Լեգեոն»ին եւ Արեւմտահայաստանի իրաւականօրէն շարունակուող պետութեան հրաւեր չէ յղուած

մասնակցելու Վեհաժողովին, անտեսելով Արեւմտահայաստանն ու Կիլիկիան, քանի որ Արեւելահայաստանէն առաջ՝ զանոնք պէտք էր հրաւիրել, եւ ուրեմն՝ զանոնք ինք ալ չիշէրով, մեղսակցած է Ֆրանսայի անտեսումին: Ֆրանսայի կողմէ Կիլիկիոյ անտեսումը բացատրելի է՝ իր գործած ոճիրին փաստով, բայց նախագահինը՝ անբացատրելի եւ անընդունելի է:

Սահմանազանց հրաժարումն է՝ համահայրութեան անունով, Արեւմտահայաստանի հողային դատէն, քանի որ ինք միայն նախագահն է Արեւելահայաստանի, իսկ Հայութեան մեծամասնութիւնը կառչած է Արեւմտահայաստանի հողային դատին:

Արմէն Սարգսեան լիազօրութիւնը չունի համահայրութեան, եւ՝ իրաւունք չունի յայտարարելու զուիցերիական պատկերասփիւռէն, թէ՛ Հայաստան եւ Հայութիւն ներում կը շնորհեն Թուրքիոյ, երբ ան ճանչնայ Հայոց Տեղասպանութիւնը միայն, առանց պահանջելու Արեւմտահայաստանի ազատագրումը թրքական բռնագրաւումէն, քանի որ այդ բռնագրաւումը ամբողջացած է Արեւմտահայաստանի հայաթափումով՝ ոչ միայն Տեղասպանութեամբ, այլեւ՝ բռնագաղթով...: Ան սահմանազանց եղած է, խօսելով Արեւմտահայութեան ալ անունով, երբ ինք ոչ մէկ լիազօրութիւն ստացած է անկէ: Ան բառացիօրէն ըսած է. «Ներողամտութիւնը կրնայ միայն յաջորդել ճանաչումին»:

Համայն հայութեան անունով խօսելով՝ Արեւելահայաստանի իշխանաւորներու այս ախտը, ոչ միայն իրաւասութեան սահմանազանցում է, այլեւ՝ արհամարհանք եւ անտեսում Արեւմտահայաստանի եւ Արեւմտահայութեան, ինչ որ նոյնիսկ՝ բարեկամական վերաբերմունք չէ անոնց հանդէպ: Երբ Արմէն Սարգսեան Էրտողանին կ'ուզէ ըսել. «Դուն Թուրքիոյ նախագահն ես, իսկ ես Հայաստանին», Էրտողան հարկաւ կը հրճուի, քանի որ իր խօսակիցը մոռցած է Արեւմտահայաստանը: Ան կը խօսի Արեւելահայաստանի նախագահի հանգամանքով միայն, տուեալ ընդունելով թէ գոյութիւն չունի Արեւմտահայաստանը: Ան արդէն մոռցած է զայն...:

Փանթուրքիստ Թուրքիան վաղուց եկած էր այն եզրակացութեան, թէ՛ ինք կարող չէ բնաջնջելու համայն Հայութիւնը, ուրեմն հայոց տանք փոքր Հայաստան մը, որպէսզի անոնք մոռնան պատմական Հայաստանը եւ մենք ազատինք Հայկական Հարցի գլխացաւանքէն...: Ուրեմն, Արմէն Սարգսեան, գիտակցօրէն թէ անգիտակցաբար, շարժած է համաձայն Փանթուրքիզմի ծրագրին...: Մենք չենք ըսեր, որ ան շարժած է գիտակցօրէն, այլ՝ շարժած է անգիտակցաբար: Սակայն, ժամանակն է, որ Արեւելահայաստանի իշխանաւորները ձերբազատուին Արեւմտահայաստանը անտեսելու իրենց այս ախտէն, եւ այսուհետեւ՝ չխօսին որպէս Համայն Հայութեան ներկայացուցիչներ: Եւ՝ գործնական գետնի վրայ եւս, Թուրքիոյ եւ մեր ժողովուրդի թշնամիներուն հետ ամէն բանակցութեան մէջ, իրենց դիրքերը շատ անելի կը զօրանան, երբ գործածեն Արեւմտահայաստանը՝ առնուազն որպէս խաղաքարտ...: Այս ախտին արմատը կ'երթայ ետ՝ մինչեւ 1911 թուական, երբ Արեւելահայաստանի Ա. Հանրապետութիւնը յայտարարեց, թէ՛ ինք կը ներկայացնէ «միացեալ» Հայաստանը, մինչդեռ ինք Հայաստանի մէկ փոքրիկ մասը կը հանդիսանար միայն: Ասիկա հետեւանքն էր բնազանցական մտածելակերպին եւ Շոփենհաուէրեան կամապաշտութեան չարիքին, որ կ'անտեսէր Հայաստանի մեծագոյն մասին բռնագրաւեալ մնացած ըլլալու փաստը, եւ համազօր էր՝ հրաժարելու այդ մեծագոյն մասէն...: Եւ այդ հրաժարումը կը շարունակուի մինչեւ այսօր:

Բայց արդէն՝ մենք կարիքը չունինք ոչ Թուրքիայէն եւ ոչ ալ ուրիշներէն մուրալու Հայոց Տեղասպանութեան լոկ բարոյական ճանաչումը: Մենք հրատապ ու հրամայական կարիքը

ունինք՝ Համահայկական ոգիով միաւորուելու, կազմակերպուելու եւ բռնուցք դառնալու՝ ազատագրելու համար Արեւմտահայաստանն ու Արարատը... եւ՝ Կիլիկիան:

•••

Արեւելահայաստանի վարչապետ Նիկոլ Փաշինեան, ինք եւս վարակուած է, Արեւելահայաստանի իշխանաւորներու՝ Արեւմտահայաստանը անտեսելու, արհամարհելու եւ մոռացութեան տալու ախտէն: ԱՄՆ-ի Նախագահի ազգային անվտանգութեան հարցերու խորհրդական ճոն Պոլլընի հետ իր տեսակցութեան ընթացքին, երբ Պոլլըն բառացիօրէն ըսած է. «Հայաստանի համար պատմական նշանակութիւն ունեցող այս ժամանակաշրջանին, մենք կը կարելորենք հայ-ամերիկեան յարաբերութիւններու զարգացումն ու խորացումը, եւ զանոնք կը համարենք առաջնահերթութիւն»... Փաշինեան այս ոսկի առիթը չէ օգտագործած «պատմական նշանակութիւն ունեցող այս ժամանակաշրջանին», երբ Միացեալ Նահանգներ կը կարելորեն հայ-ամերիկեան յարաբերութիւններու զարգացումն ու խորացումը, եւ՝ զայդ կը համարեն առաջնահերթութիւն... Բարձր մակարդակի այս պատուիրակին յիշեցնելու, թէ՛ 2020 թուականը պատմական նշանակութիւն ունեցող թուական մըն է նաեւ՝ այն պատմական իրաւարարութեան, զոր ԱՄՆ-ի մեծ Նախագահը՝ Ուիլսոն, ստորագրեց ԱՄՆ-ի Նախագահի հանգամանքով, եւ յոյս յայտնելու, որ ԱՄՆ-ի ներկայ Նախագահ Տոնալտ Թրամփ՝ գէթ 2020 թուի Նոյեմբերի 22-ին, պահանջէ ԱՄՆ-ի մարդասէր եւ արդարադատ «14 կէտեր»ու (այդ կէտերէն մէկն ալ՝ ժողովուրդներուն կու տար ազատ ինքնորոշման իրաւունք) հեղինակ Ուիլսոնի իրաւարար վճիռին գործադրութիւնը, առաւել եւս զարգացնելու եւ խորացնելու համար հայ-ամերիկեան յարաբերութիւնները:

Եթէ Փաշինեանի ենթագիտակցութեան մէջ տակաւին Արեւմտահայաստանի պճեղ մը յուշը մնացած ըլլար, պիտի չմոռնար Ուիլսոնի իրաւարար վճիռը, եւ լաւապէս ու տեղին օգտագործած պիտի ըլլար այս ոսկի առիթը...: Մանաւանդ, որ Փաշինեան ոչ միայն ջերմօրէն ողջունած էր, ուրախութիւն յայտնած եւ պատմական ալ համարած էր այս այցելութիւնը՝ ԱՄՆ-ի բարձր մակարդակի պատուիրակին կողմէ եւ հողը պատրաստած էր այսպիսի յիշեցումին եւ յուսադրումին համար: Երբ Նոյնինքն Պոլլըն կը խօսի «Հայաստանի համար պատմական նշանակութիւն ունեցող այս ժամանակաշրջանին» մասին, կարծեք թէ՛ ինք կ'ուզէր յիշեցնել Փաշինեանին՝ Ուիլսոնի վճիռը... եւ շատ մօտիկ 2020 թուականին այդ վճիռին 100-ամեակը: Բայց, ի զուր...:

Թէ ինչ շօշափելի եւ անմիջական նպատակ կը հետապնդէր Փաշինեանի Պէյրութ այցելութիւնը մեծաշտապ՝ Արեւելահայաստանի խորհրդարանական ընտրութիւններու Նախօրէին, երբ ինք ենթադրուած էր գտնուիլ հոն, յստակ չեղած մեզի: Բայց յստակ է մէկ բան, որ եթէ՛ Փաշինեանի «թաւշեայ» իշխանափոխութեան վախճանական նպատակակէտը Արեւելահայաստանը ազատագրել է վերջնականապէս օլիգարխիկ համակարգէն, ան պէտք չունի Սփիւռքի զօրակցութիւնը ապահովելու: Այդ մէկը արդէն ապահոված է իր գլխաւորած շարժումի յաղթանակի առաջին իսկ փուլին: Ուրեմն. արդեօ՞ք յաջորդ դժուարին փուլերուն համար պէտք ունի Սփիւռքի զօրակցութեան ծածկոյթին...: Քանի որ Ռ. Քոչարեան եւ Ս. Սարգսեան ՀՀ-ի հետ կոալիցիա կազմելու կը զիջէին, Սփիւռքի լռութիւնը շահելու յոյսով, օլիգարխիկ ազգաբանդ ու ժողովուրդէն ատուած համակարգին նկատմամբ, միայն կարծելով թէ՛ ՀՀ կը վայելէ Սփիւռքի մեծամասնութեան վստահութիւնը եւ տիրապետող ուժն է: Սակայն, Սփիւռքի մեծամասնութիւնը Տարագիր Արեւմտահայութիւնն է, որ վաղուց յուսախաբ եղած է Սփիւռքի աւանդական կուսակցութիւններէն, անոնց կրաւորականութեան, անգործութեան եւ

համակերպողականութեան եւ կատարուած փաստին անձնատուութեան պատճառով, եւ՝ որ չէ հրաժարած Արեւմտահայաստանէն ու կառչած կը մնայ անոր հողային դատին, որ կ'ընդգրկէ՝ ոչ միայն Արեւմտահայաստանն ու Արարատը, այլեւ՝ Կիլիկիան, որ հայրենիքն է վերապրող կիլիկեցիներուն, որոնք մեծ թիւ մը կը կազմեն Տարագիր Արեւմտահայութեան մէջ: Հայրենիքը մարդու ինքնութեան բաղկացուցիչ տարրերէն մեծագոյնն է, ինքնութեանական է, որովհետեւ՝ հայրենիքը հողատարածքը չէ, այլ զայն հայրենիք դարձնող ժողովուրդին քաղաքակրթութիւնն է, մշակոյթը, լեզուն, կրօնը, ճարտարապետութիւնը, պատմութիւնը դարաւոր այդ հողին վրայ եւ այդ պատմութեան յիշողութիւնը: Եւ՝ այս բոլորին առկայութեան շնորհիւ է, որ Տարագիր Արեւմտահայութեան աշխարհացրիւ եւ օտարահպատակ բեկորները՝ միասնական եւ ինքնուրոյն ժողովուրդ կը համարուին Միջազգային Հանրային Իրաւունքին կողմէ եւ կրնան պահանջել իրենց պատմական հայրենիքին ազատագրումը...:

Հետեւաբար, Պէյրութի մէջ, Փաշինեան երբ կը շռայլէ գովասանական խօսքեր՝ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, եւ կ'ըսէ. «Ձեր սրբազան առաքելութիւնն էք կատարում առ Աստուծոյ առ Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին եւ առ ՀԱՅՐԵՆԻՔ», իր անկարկած «հայրենիք»ը կ'ընդգրկէ՞ր արդեօք Արեւմտահայաստանն ու Կիլիկիան... Եւ եթէ կ'ընդգրկէր, ինչո՞ւ չէ մասնաւորած Արեւելահայաստանը, Արեւմտահայաստանը եւ Կիլիկիան... Երբ մասնաւորած է Հայաստանեայց Եկեղեցիի Առաքելական թեւը միայն կատարող կերպով, եւ նոյն զատորոշութեամբ չէ մասնաւորած Արեւմտահայաստանը եւ Կիլիկիան: Գոյութիւն չունին միասնական Սփիւռք եւ միասնական Հայաստան կամ հայրենիք: Կայ՝ եռակի Սփիւռք. 1) Նախա-եղեռնեան, 2) յետ-եղեռնեան, եւ 3) յետ-անկախութեան սփիւռքներով, որոնք ունին տարբեր պատմական անցեալ, տարբեր կարգավիճակ եւ տարբեր հայու կերպարներ, զորս պարզաբանած ենք մանրամասնօրէն մեր Նախորդ գրութիւններով: Կայ նաեւ՝ բառակի Հայաստան կամ հայրենիք. 1) Արեւմտահայաստան, 2) Արեւելահայաստան, 3) Կիլիկիա, եւ 4) Արցախ, որոնք ունին տարբեր պատմական անցեալ եւ տարբեր կարգավիճակներ: Արեւմտահայաստանը կը մնայ բռնագրաւեալ եւ մեծ մասամբ հայաթափեալ: Արեւելահայաստանը անկախ է բայց անոր բնակչութիւնը Հայութեան փոքրամասնութիւնը կը կազմէ (հազիւ 20 տոկոս): Կիլիկիան կը մնայ բռնագրաւեալ եւ գրեթէ ամբողջովին հայաթափեալ: Իսկ Արցախը՝ ինքնակոչ անկախ է եւ Նօսր բնակչութեամբ: Եւ յետ-եղեռնեան սփիւռքը՝ Տարագիր Հայութիւնը, յետ-անկախութեան Սփիւռքին հետ միասին, կը հանդիսանան Հայութեան 80 տոկոսը...: Այս է իրական պատկերը Հայութեան եւ Հայաստանի կամ Հայրենիքին, զոր կրնանք տեսնել՝ միայն ու միայն, դիալեկտիկ մտածելակերպով, եւ ոչ թէ՝ բնազանցական, որ վերացական է, որ բացարձակ արժէք կու տայ բառերուն եւ անուններուն, նկատի չառնելով ատոնց իրական բովանդակութիւնը:

Երբ այս իրական իրավիճակը կ'անտեսուի՝ բնազանցական մտածելակերպով եւ «Արի Տուն»ի, «Երկքաղաքացիութեան», «Հայաստանակեդրոնութեան» եւ տակաւին «Արեւելահայաստանի խորհրդարանին վրայ Սենատ ստեղծելու եւ անոր մէջ սփիւռքահայեր ներգրաւելու» կոչեր կ'արձակուին, փաստօրէն՝ Հայութեան միակ կեդրոնը, միակ Հայաստանն ու հայրենիքը կը կրճատեն՝ Արեւելահայաստանին մէջ, անտեսելով Հայութեան 80 տոկոսը ներկայացնող միւս բոլոր կեդրոնները: Եւ այս ազգաբանդ ախտը, դժբախտաբար, յատուկ չէ Արեւելահայաստանի իշխանաւորներուն, այլ՝ անկէ վարակուած են նաեւ Սփիւռքի աւանդական կուսակցութիւններու ղեկավարները, փախուստ տալով իրենց հայրենիքի ազատագրութեան դժուարին մարտահրաւերէն...:

Մինչդեռ, Հայութեան համահայկական գերագոյն շահերը կը պահանջեն որ «Արի Տուն» կոչին ընդառաջեն, միայն ու միայն, յետ-անկախութեան սփիւռքի հայրենաթողները: Յետ-եղեռնեան սփիւռքի Տարագիր Արեւմտահայութիւնը պէտք է որդեգրէ ոչ թէ «Հայաստանակեդրոնութիւն», այլ՝ «Սփիւռքակեդրոնութիւն», եւ՝ Արեւելահայաստանի իշխանութիւնները պարտին ձերբազատուիլ այս ազգաբանդ ախտէն, դադրիլ Համահայութեան անունով խօսելէ եւ ծրի զիջումներ ընելէ թշնամի թուրքիոյ...: Ընդհակառակը, քաջալերեն Տարագիր Արեւմտահայութիւնը, որ հետապնդէ Արեւմտահայաստանի ազատագրութեան պայքարը: Եւ այս պայքարը կը զօրացնէ նաեւ Արեւելահայաստանի իշխանաւորները, ոչ միայն թուրքիոյ, այլ բոլոր տերութիւններու դիմաց: Ժամանակն է, որ անոնք անդրադառնան ու գիտակցին այս իրականութեան: Երկբաղաբացիութիւնը հպատակութեան հարցի թնճուկ մըն է, քանի որ կան հպատակութեան երեք տարբերակներ՝ հայրենական, կամաւոր եւ ակամայ:

Հայրենականը՝ հայրենիքի հարազատ հպատակութիւնն է, որ ինքնութեանական է: Մաս կը կազմէ ինքնութեան բաղադրիչ տարրերուն: Կամաւորը՝ ազատ կամքով ընտրուածն է, իսկ ակաման՝ ճակատագրի կամ ճնշումի բերումով պարտադրուածը:

Տարագիր հայուն օտար հպատակութիւնը պարտադրուած է՝ հարազատ չէ: Եւ եթէ ան ազատ կամքով ընտրէ Արեւելահայաստանի հպատակութիւնը, կը դադրի հայրենագուրկ ըլլալէ, կորսնցնելով՝ Արեւմտահայաստան վերադարձի իր իրաւունքը, եւ՝ կը տկարացնէ Արեւմտահայաստանի ազատագրութեան դատը...:

Ուրեմն, տարագիր արեւմտահայուն երկբաղաբացիութիւնը վնասակար է Հայ Հողային Դատին:

Տակաւին, Փաշինեան՝ այս ախտին պատճառով, թերացաւ ու չգիտցաւ օգտագործել ոսկի երկրորդ առիթը. Ֆրանսախօսութեան վեհաժողովին, որ գումարուեցաւ Երեւանի մէջ:

Ֆրանսայի նախագահ Մաքրոն (որ ատուած է ֆրանսացիներու կողմէ, որոնք խելագարած զանգուածային ցոյցեր կը կազմակերպէն իր իշխանութեան դէմ, իսկ ինք՝ ֆաշական վայրագութեամբ կը քանայ լռեցնել զանոնք, արժանանալով անոնց արձակած «մաքրօ» պատուանունին...), յոխորտալով յայտարարած է. «Ֆրանսախօսութեան հիմնաբարերն են՝ եղբայրութիւնը, խաղաղութիւնը եւ արդարութիւնը»: Ան Հայը շոյող խօսքեր ըսած է եւ շեշտած է ֆրանսախօսութեան գաղափարախօսութեան ազնիւ նշանաբանները, որոնց շարքին յիշած է նաեւ՝ մարդասիրութիւնը եւ արդարութիւնը:

Իսկ Փաշինեան սահմանազանց ուրախութիւն յայտնած է «ամբողջ հայ ժողովուրդին» անունով, գնահատելի անդրադարձ կատարած է Արցախի դատին, բայց՝ դատապարտելի լռութիւն պահած է Կիլիկիոյ դատին առնչութեամբ:

Փաշինեան իրաւասութիւնը չունի խօսելու ամբողջ հայ ժողովուրդին անունով, եւ մանաւանդ՝ անոր անունով ուրախութիւն յայտնելու գաղութարար Ֆրանսայի գլխաւորած մշակութային գաղութարարութեան օրկան հանդիսացող Ֆրանսախօսութեան 17-րդ Վեհաժողովին Երեւանի մէջ կայացումին առիթով, ոչ միայն այն պատճառով որ Ֆրանքոֆոնին մէկ մշակութային տարբերակն է բրիտանական գաղութարարութեան Գամընուէթին, այլ այն պատճառով որ Հայութեան մեծամասնութիւնը տակաւին չէ մոռցած թէ՛ Կիլիկիոյ պարպումն ու աղետը, եւ թէ՛ Սանճաքի աղետն ու թուրքիոյ նուիրումը, հակառակ հայ լեզունականներու թափած արիւնին, ծառայելով գաղութարար Ֆրանսայի եւ Բրիտանիոյ Սայքս-Փիքոյի ծրագրին, որ գաղութարարական մեծագոյն անարդարութիւնն էր, երբ այդ երկուքը իրենց չպատկանող

հողեր կը զաւթէին եւ մաս մըն ալ զաւթիչ Թուրքիոյ կու տային: Նամանականդ այսօր՝ երբ կազմուած է արդէն Կիլիկիոյ Ազգային Խորհուրդը, որ կ'ընդգրկէ Կիլիկիոյ հայ, արաբ եւ սուրիանի նախկին բնակիչները, եւ որուն նախագահն է ճարտարագետ, տարագիր սուրիահպատակ Գառնիկ Սարգիսեանը, որ միաժամանակ վարչապետն է Արեւմտեան Հայաստանի իրաւականօրէն շարունակուող եւ 1920 թուին անկախ ճանչցուած պետութեան:

Երբ Մաքրոն գեղգեղած է՝ եղբայրութեան, մարդասիրութեան, համերաշխութեան եւ արդարութեան ու խաղաղութեան շրթնային երգերով, Փաշինեան պարտէր իրեն ըսել.

Հաստատուած խաղաղութիւնը երբ արդար չէ, ժամանակաւոր է:

Մնայուն խաղաղութեան համար հարկաւոր է՝ վերականգնել արդարութիւնը Կիլիկիոյ Դատին, որուն անարդար լուծումին պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ՝ դուք լաւ գիտէք թէ ո՞ր պետութեան ուսերուն...:

«ԼԷԺՈՆ ԱՐՄԵՆԻԵՆ»ի ռազմիկներուն թափած արիւնը՝ ահա դար մըն է, որ անհատոյց մնացած է:

Կիլիկիոյ անկախութիւնը հռչակուեցաւ Ֆրանսայի խոստումով եւ հաւանութեամբ:

Մենք յոյս ունինք որ դուք կը վերականգնէք այդ անկախութիւնը՝ արդարութեամբ, եղբայրութեամբ, մարդասիրութեամբ եւ համերաշխութեամբ, որպէսզի Ֆրանսախօսութեան գաղափարախօսութեան ջատագոված խաղաղութիւնը ըլլայ արդար եւ մնայուն:

Այս մէկն ալ՝ ֆրանսախօս երկիրներու տարածքին՝ լուծումի սպասող խնդիրներէն է, եւ այս տարածքին երկիրները պէտք է աջակցին այս լուծումին: Մենք վստահ ենք՝ որ ԵԱՀԿ Մինսքի Խումբի համանախագահ երկիրներու՝ Ֆրանսայի, Միացեալ Նահանգներու եւ Ռուսաստանի ձեւաչափով կրնայ լուծուիլ այս խնդիրը՝ Ֆրանսայի նախաձեռնութեամբ հարկաւ:

Փաշինեան այսպէս շարժած պիտի ըլլար եթէ մոռցած կամ անտեսած չըլլար Կիլիկիան եւ Արեւմտահայաստանը: Քանի որ ան գնահատելիօրէն յիշած է Արցախի դատը, միայն կիսով օգտուելով ներկայացած ոսկի առիթէն: Հետեւաբար, տակաւին կիսամիջոցներով գոհացող Արեւելահայաստանի իշխանաւորները՝ դեռ չեն հասած ճիշդ ուղղութեան, որուն հասած ըլլալ կը յաւակնին անոնք անարժանաբար, ծրիօրէն ու մաքսանենգութեամբ...:

Մաղթենք՝ որ ան կիսամիջոցներով չշարունակէ իր «թաւշեայ» յեղաշրջումը, որպէսզի՝ կարողանայ զայն հասցնել յեղափոխութեան ամբողջականութեան, արմատախիլ ընելով ողջ օլիգարխիկ համակարգը:

ՊԵՂՈՐԸ

25 Նոյեմբեր 2018

Տեսակէտ

ԿԱՐԵԼԻ՞ Է ՀՐԱԺԱՐԱՐԻԼ ՄԱՏՐԻՏԵԱՆ ՊԱՐՏՈՒՈՂԱԿԱՆ ՄԿՁԲՈՒՆՔՆԵՐԷՆ

«Քանի որ Արցախի խնդիրը բաւականին շատ շահարկուեցաւ Ազգային ժողովի ընտրութիւններու քարոզարշաւի ամբողջ տեւողութեան, ժամանակը հասած է, որ հայ իրականութեան մէջ գործող բոլոր ուժերը պահ մը զիրար դաւաճան անուանելէ հրաժարին եւ կանգ առնեն այլ հրամայականի մը առջեւ՝ Արցախի խնդրի լուծման համար ի՞նչ փաստադրուիթի

շուրջ պէտք է բանակցիլ Ադրբեջանի հետ:

Ռոբերտ Քոչարեանի եւ մանաւանդ Սերժ Սարգսեանի օրերուն բանակցութեան գլխաւոր թեման կը կայանար հետեւեալ սկզբունքին շուրջ՝ հողերու վերադարձ (7 շրջաններ, բացի Լաչինի միջանցք) Ադրբեջանին եւ փոխարէնը՝ Արցախի ինքնորոշման իրաւունքի ճանաչում եւ հանրաքուէ: Այս սկզբունքներու հիման վրայ կազմուեցաւ Մատրիտեան փաստադրուիթը, ուր սեւով ճերմակի վրայ կը նշուի երեք սկզբունք՝ Լաչինի միջանցքէն զատ 7 շրջաններու յանձնում Ադրբեջանին, գաղթականներու վերադարձ եւ 10 տարի յետոյ՝ Արցախի ինքնորոշման հանրաքուէ: Եւ այս բոլորը՝ միջազգային ուժերու հսկողութեամբ եւ հովանաւորութեամբ:

Սերժ Սարգսեանը աւելի քան մէկ անգամ իր համաձայնութիւնը յայտնած է այս սկզբունքներուն եւ երբ քննադատած են, թէ ինչպէ՞ս կարելի հայկական պատմական հողերը յանձնել Ադրբեջանին, Սարգսեան բառացիօրէն ըսած էր հետեւեալը՝ Աղդամը երբեք Յայկական չէ եղած:

Արցախի խնդրի լուծման Մատրիտեան սկզբունքները խայտառակութիւն են: Բարեբախտաբար Ադրբեջանն է, որ մերժած Մատրիտեան փաստադրուիթը: Ադրբեջանը, տեսնելով, որ հայկական կողմը զիջողական է, մերժած է Մատրիտը, պահանջելով շատ աւելին՝ Արցախի վերամիացում Ադրբեջանին, իբրեւ ինքնավար միաւոր: Հետաքրքրական է, որ Մատրիտեան խայտառակ եւ հակահայ սկզբունքներուն հաւանութիւն տուած Սերժ Սարգսեանը մեր քաղաքական ուժերուն կողմէ այնքան քննադատութեան չէ արժանացած, որքան այսօր կ'արժանանայ Նիկոլ Փաշինեանը, որ դեռ եւս ոչ մէկ բանակցութիւն ունեցած է Ադրբեջանի հետ: Սա արդէն ուրիշ թեմա է:

Դժբախտաբար, Մատրիտեան եւ անկէ բխած Կազանեան փաստաթուղթերը կը մնան երկու երկիրներու միջեւ բանակցութեան հիմք ընդունուած միակ տարբերակները:

Հիմա, երբ իրավիճակ փոխուած է Հայաստանի մէջ, երբ իշխանութիւնները պիտի ձեւաւորուին ազատ եւ արդար ընտրութիւններով, երբ նախկին ռեժիմի քաղաքականութիւնը՝ ընկերատնտեսական եւ արցախեան խնդրի վերաբերեալ, կը մերժուի Նոյնիսկ նախկին ռեժիմի սիրահարներուն եւ կցորդներուն կողմէ, ժամանակը եկած է, որ Հայաստանի քաղաքական ուժերը գէթ կարողանան համաձայնութեան գալ Արցախի խնդրով յետագայ բանակցութիւններուն շուրջ:

Հիմա հնարաւոր է, հաւանաբար, համաձայնիլ գէթ մէկ խնդրի շուրջ. անցեալին Մատրիտեան սկզբունքները ընդունուած են օրինականութիւն չունեցող իշխանութիւններու եւ անոնց լծակից ուժերու կողմէ, իսկ Արցախը ընդհանրապէս չէ մասնակցած այդ բանակցութիւններուն, եւ ուրեմն՝ Հայաստանը չի կրնար Մատրիտեան փաստաթուղթը ընդունիլ իբրեւ բանակցութեան հիմք: Հետեւաբար, բանակցութիւնները պէտք է վերսկսիլ փոխ-զիջման Նոր սկզբունքներու մշակումով եւ ամենայն կարեւորը՝ Արցախի իշխանութիւններու մասնակցութեամբ:

Կը հասկնամ, որ չափազանց շատ բարդ է միջազգային հանրութեան հետ մշակուած համաձայնութիւնները փոխելը, մանաւանդ երբ գերտէրութիւններու հովանաւորութեամբ եղած են այդ փաստաթուղթերու մշակումը: Կը հասկնամ նաեւ արտաքին ճակատէն եկող ճնշումներու վտանգը: Եթէ քաղաքականութիւնը հնարաւորը իրագործելու արուեստն է, յեղափոխութիւնն ալ անհնարինը հնարաւոր դարձնելու արուեստն է: Հիմա կրնա՞նք արտաքին քաղաքականութեան մէջ ալ անհնարինը հնարաւոր ընել, այնպէս ինչպէս ըրինք Ներքին քաղաքականութեան մէջ: Արժէ քննարկել:»

Րաֆֆի Տուտազլեան

Գրեցէք ինծի:

rafdoud@aol.com

Գրական-Մշակութային

ՓՈԻՆՋ ՄԸ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԷՆ

ԱՐԵՒԱԾԱ՛Գ

Արեւածա՛գ լուսաշառայլ, լո՛յս տարածէ մթնահալած

Սրտերէն ներս, հոգիներէն ծագէ՛ լոյսդ սիրավարար

Մտի՛ր սրտիս, իմ ետքեան խորշերէն ներս լուսածարաւ

Լոյսդ դառնայ ճշմարտութեան, արդարութեան ա՛կ անսպառ...

Արեւածա՛գ ազատութեան, լոյսդ դառնայ վեհ փրկարար

Կապանքներէն ստրկութեան, շղթաներէն բիրտ գերութեան

Որոնք հոգին բռնաճնշեն մութ խաւարով արեւամերժ

Եւ չեն թողուր որ խոյանայ լոյսիդ նման երկնապարգեւ...

Արեւածա՛գ իմաստնաբեր, փայլատակէ խոհի կայծեր

Միտքերուն մէջ բիւր քարացած կայծեր վառէ իմաստութեան

Խոր թմբիրէն մարդն արթննայ լոյսով հզօր, արեգնափայլ

Ժայթքումովը Լոյսիդ վսեմ պայծառանայ արարչահեւ:

ԵՐԱՆ

.....

ԲԱՐԻՆ

Բարին շո՛ղն է լուսաբացի

Բարին գգուա՛նքն է զեփիւռի

Թրթի՛ռն է լոյս տերեւներուն

Լոյսի՛, յոյսի՛ օրհներգութիւն...

Բարին բարե՛ւն է սրտագին

Սիրտէ ի սիրտ ղօղա՛նջ անգին

Մանկան ժպի՛տն է ցնծագին

Որ նոր բացուի դեռ աշխարհին...

Բարին սէ՛րն է որ կը տրուի

Անխտրաբար եւ բոլորին

Գո՛ւթ-կարեկցա՛նք է սրտալիր

Մարդ էակին ու աշխարհին...

Բարին աղօ՛թք է առ Աստուած

Հաւա՛տք, յո՛յս, սէ՛ր անանձնական

Մոմն է վտիտ որ դեռ պլպլա՛յ

Խոր խաւարին ու գորշ մթան...

Բարին յաղթէ միշտ ալ չարին

Ինչպէս լոյսը մութ խաւարին

Ճառագայթն է ան հոգիին

Որ կը ցոլայ ու չի հատնիր:

ԵՐԱՆ

.....

ԱՂՕԹՔԻՍ ՄԷՋ

Աղօթքիս մէջ շողերը կան վառ արեւին

Ճաճանչափա՛յլ

Ցոլանքը կայ խոտին խոնարհ, տերեւներուն

Գեղածիծա՛ղ

Պուրակներուն խոհուն կանգնած բիւր ծառերուն

Խորհո՛ւրդը կայ

Եւ աստղերուն միմունջը լուռ՝ գիշերուան մէջ

Խաւարամա՛ծ...

Աղօթքիս մէջ ծիածանը կայ երանգավառ,

Լուսահառա՛չ

Որ կամարէ երկինք, երկիր, ես-ս Նուաստ

Տիեզերակա՛նչ

Տիեզերք մ'ամբողջ լուռ կը հեւայ հոգիիս մէջ

Արարչակա՛նչ:

Ու կը մեծնայ, շատնայ հոգիս լուսաստեղծեան

ջահի նման

Արեւատենչ կ'ընդարձակի, կը հուրհրայ

ճենճերավա՛ռ

Ու այրելով կ'արեւանայ, մատչի Լոյսին

Արեւափա՛ռ:

ԵՐԱՆ

.....

ԹԵ ՈՐ..

Թէ որ մուսաս օր մը լքէ

անբարեգո՛ւթ

Անօ՛թս զոր ան կ'ընծայէր

բաժակ մը լո՛յս

Չկարենամ ա՛լ ճաճանչել

լուսահամբո՛յր

Ու դառնամ սոսկ կաւէ անօթ

անլուսատու...

Տէ՛ր, կ'աղաչեմ տա՛ր իմ հոգիս

իմ մարմնէս դուրս...

Թող ան թռի եթերին մէջ

վարդափրփո՛ւր

ճախրէ ազատ, անպարագիծ

երկնահամբո՛յր

Ու թռիչքէն ազատաբաղձ

ու երկնասոյզ

Գուցէ դառնայ լոյսի ճաճանչ

մը լուսատու

Լուսաւորէ այլոց սիրտերն

քաղցրահամբո՛յր:

ԵՐԱՆ

.....

ԻՄ ԿԱՂԱՆԴԸ

Իմ Կաղանդը այլ բոյր ունէր

Պուրակներէն դեռ նոր քաղուած

Անտառին թարմ շունչը վրան

Եղենիի կանաչ ճիւղ մ'էր....

Իմ Կաղանդը այլ թոյր ունէր

Վառ լոյսերով ան զարդարուն

Յեթիաթ մըն էր բազմագունեղ

Կախարդական աշխարհի հմայուն....

Իմ Կաղանդը հեթիաթ մըն էր

Ամէն ինչ շատ պարզ ու խոնարհ

Յոգեդիւթա՛նք, հոգեզմայլա՛նք

Վարդափրփուր երազանք մ'էր....

Իմ Կաղանդը այլ աշխարհ էր
Ժամանակի զարկն էր տարբեր
Պզտիկ-պզտիկ բաներու մէջ
Ուրախութիւն կար անչափ մեծ....
Այդ Կաղանդը կ'ապրիմ հիմա
Կը մանկանամ անգամ մըն ալ
Հոգիս գրկեն վառ անուրջներն
Որք միշտ կ'ապրին հոգիս մէջ...
ԵՐԱՆ

.....

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ
Թող սիրտերը սիրով լեցուն
ճառագայթեն այս Նոր տարին
Յոյս, հաւատքով միշտ կայծկլտուն
Աղբիւր դառնան գործոց արի...

Թող հոգիներն արեգնացեալ
Արեւալոյս շողարձակեն
Բոցավառին լոյսին նման
Սիրոյ տենդով ու նուիրման....

Մարդը մարդուն հաղորդ դառնայ
Բիւր ցաւերուն սփոփարար
Խնդութեան ու տառապանքի
Ընկեր անկեղծ ու սրտալիր...

Հոգիները ծիածանուի՛ն

Վառ գոյներով հազարերանգ

Լուսահեղեղ թող վարարին

Լոյս ցնծութեամբ թող արբենան....

Խաղաղութեան աղանիս գայ

Չուարթ թառի երկրի վրայ

Բոլոր մարդոց սիրտերուն մէջ

Թող բոյն դնէ օրհնութեան պէս....

Մեր հայրենին թող շէնանայ

Տունդարձովն իր բիւր-բիւր որդեաց

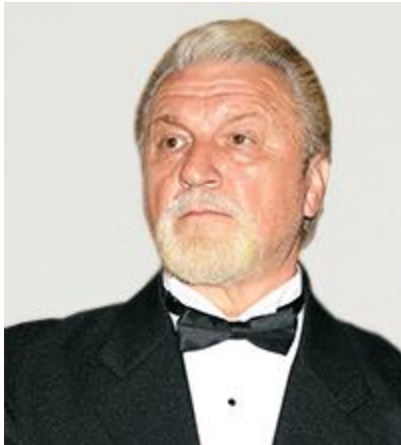
Ծաղկի ազատ, վեր խոյանայ

Մասեաց նման երկնասլաց...

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Գրական-Մշակութային

«ԵՐԲԵՄՆ ԷՒ ԼՈՅՍ ԵՒ ԱՅԺՄ ԵՄ ԽԱՒԱՐ»

Պատիւս արժանաւորաց...: «Բազմավէպ» հայագիտական հանդէսի 175-ամեակի գիտաժողովը տեղի ունեցաւ Երեւանի մէջ: Այս առիթով մամլոյ մէջ կարդացինք Մխիթարեան միաբանութեան պատմական փայլուն գործունեութեան գնահատականները, արտասանուած՝ մտաւորականներու եւ բարձրաստիճան պետական անձնաւորութիւններու կողմէ: Պահ մը վերյիշեցի Բազմավէպի 150-ամեակը որ նշուեցաւ Վենետիկի մէջ ո՛չ այնքան շեփորումով որքան անոր 175-ամեակը Հայաստանի մէջ:

Որքան երջանկաբեր էին այդ օրերը, երբ Վենետիկի Միաբանութեան տիտաններ՝ Հայր Ներսէս Տէր Ներսէսեան, Հայր Պողոս Անանեան, Հայր Սահակ Ճեմմեմեան, հայագետներ/բանասէրներ, տակաւին ողջ էին: Այսօր չկան այդ տիտանները. սերնդափոխութիւնը միաբանութիւնը դեմ յանդիման դրաւ նոր մարտահրաւերներու, որովհետեւ շարք մը միաբաններու վախճանումով միաբանութիւնը իր վերջալոյսին մօտեցաւ, նկատի ունենալով նոր սերունդին բացակայութիւնը՝ ըլլա՛յ Վենետիկի, ըլլա՛յ Վիեննայի մէջ:

Գերգնահատելի է Մխիթարեան հայրերու վաստակը: Անոնք բացառիկ եւ գնահատելի հրատարակութիւններու ճամբով, իրենց ամբողջական ընծայումով եւ բանասիրական աշխատանքներու միջոցաւ օտարներուն ներկայացուցին եւ ծանօթացուցին հայ գրականութեան տիտանները, ինչպէս նաեւ հայ ժողովուրդի պատմութիւնը, երբ մեր նուիրապետական աթոռները կը հիւծէին Օսմանեան եւ Ռուսական իշխանութիւններու անմարդկային երկաթեայ բռնացքին տակ:

Ո՞վ չէ կարդացած, իր նախակրթարանի դասարաններէն սկսեալ, Մխիթարեան հայրերու վաստակի մասին եւ չէ հիացած ու հպարտացած անոնց գործունեութեամբ՝ կրօնական, գրական, իմաստասիրական, պատմական, թարգմանական եւ բանասիրական անդաստաններէն ներս: Ինչպէ՞ս կարելի է չզմայլիլ եւ չիմայլուիլ մոմի լոյսով գրուած Ալիշանի ստուարահատոր գործերով, Չամչեանի պատմագրութեամբ, Ակիւնեանի բանասիրական աշխատութիւններով, Գաթըրճեանի գրաբարի ուսումնասիրութեան նուիրուած հատորներով, Մէնելիշեանի քննական պատմութեան յօդուածներով, Այտընեանի հայագիտական վերլուծումներով: Շարքը այնքան երկար է այս բեղուն գործունեութիւններուն, որ կարելի է հատորներ գրել այս տիտաններուն մասին:

Դժբախտաբար, աւելի քան 300 տարիներու ոսկետառ պատմութիւն ունեցող այս Միաբանութիւնը այսօր վերածուած է խլեակի մը, եւ կ'ապրի անկասկած իր վերջալոյսը: Դժբախտաբար, ա՛յս է Մխիթարեան միաբանութեան այսօրուան պատկերը, որ մեր աչքին

առջեւ կը պարզէ դառն եւ տխուր իրականութիւններ: Բացէ՛ք երբեմնի հարուստ «Բազմավէպ»ի այսօրուան էջերը եւ պիտի տեսնէք, որ գրող-բանասէր միաբաններու մի քանին միայն կան այդտեղ եւ մեծաւ մասամբ հայաստանաբնակ աշխարհական բանասէրներու գործերն են որ կը տպուին՝ այդ ալ երկար յապաղումներով: Վերջին յիսնամեակի ընթացքին անձնական զանազան պատճառներով ինչպէս նաեւ բնական եւ անակնկալ մահերու հետեւանքով Միաբանութեան շարքերը երթալով նօսրացան: Նոյն ատեն Վարչութիւնը չկարողացաւ արդարացնել իր վրայ դրուած յոյսերը նոր սերունդի պատրաստութեան վերաբերեալ, Միաբանութեան գոյութիւնն ու շարունակութիւնը ապահովելու համար:

Հաւանաբար ընթերցողը պիտի ուզէր իմանալ թէ ի՞նչ էր պատճառը այս ահաւոր անկումին: Վերջին յիսնամեակին, իրերայաջորդ կարգ մը աբբահայրերու ծախաւեր գործունէութիւնը իր տխուր անդրադարձը ունեցաւ Միաբանութեան ամբողջ վարկին, ինչպէս նաեւ անոր իւրաքանչիւր անդամի հոգեբանութեան վրայ: Ոմանք, յուսահատ, հեռացան Միաբանութենէն: Ականջը խօսի հայր Լեւոն Չէքիեանի (Ներկայիս Գերապայծառ). երբ յատուկ առաքելութեամբ իր մօտ գացի եւ խնդրեցի որ Վենետիկ վերադառնայ, որովհետեւ վանքը իրեն պէս պատրաստուած մտաւորականներու պէտք ուներ, իր պատասխանը եղաւ. «Անոնց երեսը չեմ ուզեր տեսնել»: Եւ ահա այսօր «ի վերուստ» լիազօրուած վերակացու նշանակուած Է Մխիթարեան Միաբանութեան: Ոմանք՝ հեռացան ծառայութեան դաշտէն (ականջը խօսի Հայր Սամուէլին), իսկ ոմանք ալ ստեղծեցին իրենց անձնական աշխատանքի դաշտը եւ գրեթէ գործեցին անկախաբար (ականջը խօսի հայր Մարտիրոսին եւ այլոց...): Բարեբախտաբար խումբ մը պարկեշտ եւ անշահախնդիր միաբաններ մնացին պատնէշի վրայ, եւ կը փորձեն կենդանացնել ու վերակերտել ինչ որ վերջին յիսնամեակին կործանած էին անփորձ, անխոհեմ եւ անպատասխանատու ղեկավարները:

Անխոհեմ կալուածային գործառնութիւններ՝ Մխիթարեան Միաբանութիւնը ակնյայտ սնանկութեան մը սեմին հասցուցին: Այս անխոհեմ քայլերը սրբագրելու համար Միաբանութիւնը պարտաւոր եղաւ ծախելու շատ մը թանկարժէք կալուածներ, ներառեալ Վենետիկի Ս. Մարկոսի Հրապարակին վրայ գտնուող խանութները, վճարելու համար իր պարտքերը պարտատէրերուն: Նմանօրինակ անխոհեմ քայլեր յաջորդաբար պատճառ դարձան նաեւ, որ Միաբանութիւնը վերատեսութեան ենթարկէր իր տնտեսական ընդհանուր վիճակը, եւ ստիպուած ըլլար փակելու իր բազմադարեան ու պատմական տպարանը, որուն հետեւանքով նուազեցաւ նաեւ գրքերու տպագրութիւնը:

Վերել յիշուած դժուարութիւններուն եկաւ միանալու անխիղճ եւ անպատասխանատու վաճառքը նոյնինքն միաբաններու կողմէ՝ Միաբանութեան մօտ ի պահ դրուած մեծ թիւով մշակութային հարստութիւններու, ինչպիսիք են՝ գիրքեր, ձեռագիրներ, քարտէսներ, գորգեր, զգեստներ, ոսկեղէն, արծաթեղէն դրամներ եւ իրեր, կահ-կարասիներ, արուեստի գործեր եւայլն. մէկ խօսքով՝ հայ ժողովուրդի դարաւոր գանձերը, ըլլան անոնք Վենետիկի եւ կամ Վիեննայի վանքերէն ներս: «Այս մասին տեսնել ներկայ գրութեան վերջաւորութեան զետեղուած յաւելումածը:» Աւելին գրելու պէտք չկայ....

Այսօր՝ անգամ մը եւս կը մտաբերեմ իմ 1993-ի թելադրութիւնս, երբ Վենետիկ կը գտնուէի Բազմավէպի 150-ամեակի տօնակատարութեանց առիթով, որպէս Լոս Անճելըսի Մխիթարեան Հայագիտական Հիմնարկի դասախօս եւ Կրթական Հիմնարկի Վարչութեան փոխ-ատենապետ: Ընթրիքէ ետք հաւաքուած էինք սուրճ խմելու՝ ընթերցանութեան եւ հանդիպման սենեակին մէջ, ուր հաւաքուած էին նաեւ խումբ մը միաբաններ, ի միջի այլոց՝ հանգուցեալներ Հայր

Ներսէս Տէր Ներսէսեան, Հայր Պօղոս Անանեան, Հայր Սահակ Ճեմճեմեան, եւ գրեթէ նստելու տեղ ալ չէր մնացած՝ երբ խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը դարձաւ Միաբանութեան Միաբանութեան ապագան: Չանագան մտքերու փոխանակումէն ետք, օրուան աբբահայրը՝ Հայր Գեորգ Պալեան (այժմ հանգուցեալ) ուզեց իմանալ նաեւ իմ կարծիքս: Ես ալ, ըստ սովորութեանս, առիթը յարմար նկատելով ըսի հետեւեալը եւ նոյնը կը կրկնեմ այսօր եւս, 25 տարի ետք. "Սիրելի Հայրեր, ներեցէք համարձակութեանս, բայց առիթը յարմար նկատելով պիտի ուզէի փոխանցել իմ ներքին ապրումներն ու համոզումներս: Նկատի ունենալով երկու միաբանութեանց քանակի նօսրացումը, ժամանակը հասած է որ երկու միաբանութիւնները նախ միանան (տեսականօրէն կատարուեցաւ այս ցանկութիւնս 2000 թուականին, թէեւ ձախողած միութիւն մըն է) ու ապա վերադառնաք ամբողջութեամբ Մայր Եկեղեցի՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան հովանիին տակ, կղզին պահելով որպէս մշակոյթի կեդրոն, եւ դառնաք հայութիւնը ներկայացնող իտեալ կրօնական կեդրոն մը Եւրոպայի սրտին մէջ, ինչպէս անցեալին՝ նոյնպէս եւ ապագային": Ակնթարթի մը մէջ նկատեցի կարգ մը դէմքերու ծամածռութիւնը...:

Հազիւ դուրս ելանք սենեակէն, Հայր Յարութիւն Պգտիկեան մօտեցաւ եւ ըսաւ . «Ինչո՞ւ. Մայր Եկեղեցին մեզմէ լա՞ւ վիճակ ունի»: Պատասխանս եղաւ հետեւեալը. «Դուն որ Գեորգեան ճեմարանի մէջ տարիներով դասախօս եղած ես Վազգէն կաթողիկոսի օրերուն, միւսներէն աւելի լաւ կը ճանչնաս Մայր Աթոռը: Եկէ՛ք եւ ձեր ներդրումը բերէք բոլո՜ւ մը միաբանութեամբ եւ փորձեցէք նոր շունչ ներարկել Մայր Աթոռին»: Դժբախտաբար Միաբանութիւնը նախընտրեց նստիլ, եւ տակաւին կը նստի, կամիջակին վրայ եւ կը սպասէ իր մայրամուտին, որ շատ հեռու չէ...:

Որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ՛...:

ՈՍԿԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

28 Նոյեմբեր 2018

Լոս Անճելըս

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԽԻԹԱՐՅԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԽԻՎԻՑ

ԿՐԿԻՆ ԳՈՂԱՅՎԵԼ ԵՆ ԱՐԺԵՔԱՎՈՐ ԻՐԵՐ

ԽՄԲ.

Կասկածյալը՝ հոգեւորական

Առաջին անգամը չէ, որ մեր թերթը ահագանգում է Վիեննայի Միաբարյան միաբանութեան վանքից կատարվող հափշտակությունների մասին: Նախորդը եղել էր շուրջ 2 տարի առաջ, երբ վանքի պահակը հնատիպ արժեքավոր մոտ 2 տասնյակ գրքերի հետ գողացել եւ վաճառքի էր հանել հազվագյուտ մի քարտեզ, որի միջոցով բացահայտվել էր ամբողջ գողությունը: Մեր թերթն արծարծել է նաեւ ընդհանրապես Վիեննայի Միաբարյանի ուխտի պահպանության տակ գտնվող ազգային արժեքների անձեռնմխելիության եւ անվտանգության հարցը: Աշխարհում հայկական մամուլի ամենահարուստ հավաքածուն, շուրջ 2500 ձեռագիր մատյան եւ արժեքավոր

այլ գրքեր եւ հավաքածուներ ունեցող վանքը անվտանգության, այլեւ ջերմային եւ մթնոլորտային անմխիթար պայմաններում է գտնվում, ենթակա ոչ միայն կողոպուտի, այլեւ ինքնառնչացման: Հետեւաբար, դժբախտ առիթն ունենք Գերմանիայի մեր աշխատակցուհու հետ միասին բացատրություններ պահանջելու Մխիթարյան միաբանության ընդհանուր (Վենետիկ ու Վիեննա) աբբահայր հայր Եղիա Քիլադեճյանից, ինչպես նաեւ Վիեննայի Մխիթարյանների աբբահայր հայր Պողոս Կոճանյանից: Ի վերջո, ի՞նչ է լինելու ճակատագիրը ազգային մեր այդ արժեքների: Չէ՞ որ աղմուկ է բարձրանում երբեմն, սակայն գողությունները շարունակվում են անընդհատ:

Մի՛ գողացիր, ասում է աստվածաշնչյան պատվիրանը: Հետաքրքրական է, որ սա մոռացության են մատնում նաեւ հոգեւոր դասի ծառայողները:

Ի՞նչ է կատարվում Մխիթարյան միաբանության սուրբ սրահներում, հատկապես արխիվում, արդեն տարիներ է, ինչ ավստրիացի պաշտոնյաների ուշադրության առանցքում է:

«Դի փրեսսե»-ն սեպտեմբերի 11-ին, «kurier.at»-ը, «Վիին հոյթե»-ն սեպտեմբերի 12-ին հաղորդում են Վիեննայի Մխիթարյան միաբանությունում կատարված կողոպուտի մասին: Թերթերը գրում են, որ կատարվածի մեջ կասկածվում է նույն միաբանության հայրերից մեկը, որը մինչեւ վերջերս հոգեւորականի իր ծառայությունն է կատարել նաեւ ոստիկանությունում: Վերոհիշյալ լրատուների հրապարակումները հիմք ընդունելով՝ մեր ընթերցողներին սակայն ուզում ենք տեղեկացնել, որ այդուհանդերձ, հավանաբար զերծ չենք կարող լինել որոշ անճշտություններից, քանի որ մեր ձեռքի տակ եղած տարբեր աղբյուրներում առկա է փաստերի որոշ անհստակություն:

Ներսես Բաֆֆի Ս.-ին կասկածում են Վիեննայի իր ծառայած վանքից՝ Մխիթարյան միաբանությունից անտիկ գրքեր ու փաստաթղթեր գողանալու մեջ: Դատախազությունը պարզում է հանգամանքները: Միաբանության եղբայրները հանդիմանում են կասկածյալին՝ վանական գրադարանից 800 արժեքավոր գրքեր ու փաստաթղթեր հափշտակելու համար: «Դրանցից մի քանիսը 300 տարեկան են», ավստրիական թերթին ասել է նույն միաբանությունից Պողոս աբբահայրը:

Լիբանանում ծնված հոգեւորականը հուլիսին միաբանության հետ ունեցած տարակարծությունների պատճառով 2 տարով արձակուրդ է վերցրել՝ ցանկություն ունենալով իր ծառայությունները հոգում կատարել, այնուհետեւ խորհրդավոր ճամփորդության մեկնել Իտալիայի մայրաքաղաք: Կաթոլիկ հայրը մեկնումից օրեր առաջ ազատվել է Վիեննայի ոստիկանատանը կատարած իր հոգեւոր ծառայությունից: Աբբահորը կասկածելու առիթ է տվել Իտալիա տեղափոխության ժամանակ հայր Ն.-ի՝ մեկ անձի համար չափից դուրս շատ ուղեբեռներ ունենալու հանգամանքը: Երբ հոգեւորական եղբայրները բացել են կասկած հարուցող սովորաթղթե արկղերը, հայտնվել է 10 հազար եվրոյից ավելի արժողության անտիկ այն գրքերի ու փաստաթղթերի մի մասը, որ վանական գրադարանում արդեն կորած էին համարվում: Մյուս արժեքավոր իրերը գտնելու հույսով հայտնել են ոստիկանությանը: Երբ կասկածյալը հոգմից վերադարձել է, ոստիկանությունն է դիմավորել նրան օդանավակայանում: Ս-ն առաջնորդել է Լանդշտրասսեում գտնվող իր բնակարանը, որտեղ ոստիկանությունը արկղերում գտել է մյուս ձեռագրերը: Հոգեւոր հայրն արդարացել է, թե գողության դիտավորություն որեւէ անգամ չի ունեցել, պարզապես ցանկություն է եղել անձնական իրերը դասավորել: Գործը հանձնվել է դատախազություն:

Որ մարդն անարգել կարող է Վիեննա-Յոնն աշխույժ ճամփորդել, պաշտոնյաների համար խնդիր չէ, քանի կասկածյալը դեռ խույս չի տալիս քրեական մարմիններից, կարծիք է հայտնել Միշայելա Շնեյլը՝ ոմանց կասկածը փարատելով:

Ոստիկանապետի համար, սակայն, անըմբռնելի է, թե ինչպես կարող է հանդիմանվել իրենց հոգեւորական գործընկերը, որը երկու տարի առաջ Նույնիսկ օգնել էր ոստիկանությանը՝ հայտնաբերել վանքում կատարված մեկ այլ գողություն: Վերանորոգության ժամանակ գրքեր էին հափշտակվել: Ներսես Րաֆֆի Ս.-ն գողոնը հայտնաբերել էր անտիկ իրերի մի խանութում, եւ ոստիկանությանն ուղղորդել այնտեղ: Ներսես Րաֆֆի Ս.-ի հանդեպ դեռ ուժի մեջ է անմեղության կանխավարկածը, հանցանքն ապացուցվելու դեպքում նրան սպառնում է մինչեւ 3 տարվա ազատազրկում:

Ինչպես «Ազգը» ժամանակին, այնպես էլ ավստրիական աղբյուրներն այժմ՝ հիշատակում են Նմանօրինակ մեկ ուրիշ պատմություն. 2006-ի սկզբին ձերբակալվել էր 31-ամյա մի լիբանանցի վանահայր, որը խոստովանել էր մեղքը: Նա 55 մշակութային արժեք էր կողոպտել, որոնց մի մասը ինտերնետով վաճառել էր: Բայց մինչ օրս օրինական ուժ ունեցող դատավճիռ չի հրապարակվել:

Այդ դեպքից քիչ անց Միսիրայան միաբանության արխիվի մեկ ուրիշ ծառայող՝ հայր Ն. է հայտնվում Նույնպիսի որոգայթի մեջ, ով միաբանության տեղեկության համաձայն՝ մի քանի միլիոն «մի կողմ դնելու» մեջ է կասկածվում:

Երկուսի միջեւ կապ չկա, իր կարծիքն է հայտնել Պողոս աբբահայրը: Նա ասել է, թե հայր Ն.-ի տանը արկղերում եղած անձնական իրերի մեջ էր նաեւ վանքին հասցեագրած Ֆրանց Յոզեֆ կայսեր նամակը. մի բան փաստ է, որ արխիվում նրա պաշտոնավարման ժամանակ մի շարք իրեր են անհետացել, որոնց մեջ նաեւ 1 միլիոն եվրո գնահատված մի կտավ:

Այս պատմության վերաբերյալ հետաքրքրական կլինի իմանալ Միսիրայան միաբանության ընդհանուր աբբահոր կարծիքը:

ԱՆԱՅԻՏ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ, Գերմանիա

«ԱԶԳ» Օրաթերթ, 9 Նոյեմբեր 2008

Գրական-Մշակութային

Բիւր Յարգանք՝ Հայ Ընթերցողին

Գեորգ Պետիկեան

Այս օրերուն, երբ նոր տարին կը մօտենայ ու հինը կամաց-կամաց ինքզինք հաւաքելով կը պատրաստուի հեռանալ եւ այսպէսով՝ պատմութեան անցնիլ, այս առթիւ առաջին իսկ հերթին, կը մտաբերեմ մեր բոլոր այն մշակութասէրներն ու հայ գիրի ու գրականութեան լուռ կամ աղմկոտ գնահատողներն ու քաջալերողները, այլ խօսքով՝ հայ մամուլի եւ գիրքի տարածման հետեւող եւ նպաստող ընթերցող մեր հայրենակիցները, որոնք իրենց ընթերցումներով տարի մը եւս հայ գիրի տարածումն ու

պահպանումը ապահովեցին:

Այսօր, նման մտածումներովս կ'ուզեմ որսալ ուրախութիւնը այն մէկուն ներկայութեան, որուն հայ ընթերցող անունը կու տանք:

Ու նորութիւն մը բերած պիտի չըլլամ, երբ յեշեմ, որ հայ գրողը, ըլլայ ան հայ մամուլի անխոնջ խմբագիր, թղթակից կամ աշխատակից եւ տակաւին մտաւորական եւ կամ զանազան առիթներով գրաւոր կերպով իր միտքերը հանրութեան սեփականութիւնը դարձնող եւ բաժնող գրիչ, եթէ չ'ունենար ճերմակ թուղթին վրայ սեւով գրուած իր տողերը կարդացողը կամ ընթերցողը, հաւատացէ՛ք ժամանակ մը վերջ, հայ գիրի ակօսները վար ու ցան ընողներու թիւը պիտի նօսրանար:

Ահա կ'ըսեմ անհրաժեշտն ու ճշմարիտը:

Ու մատս դնելով օրերու բազկերակին վրայ, նաեւ աւելցնեմ, որ ինծի համար շատ հետաքրքիր մէկն է մեզի ծանօթ եւ անծանօթ այս մեր հայ անհատ ընթերցողը, որ միշտ «կը խաճնէ» միտքս եւ կը գրաւէ ուղեղս: Որովհետեւ անոր կերպարը շատ աւելի լայն սահմաններ ունի, քան ինչ որ գիտեմ:

Այս մէկը կարծեմ բարերար եւ սոսկ գնահատումէ մը աւելի է, որ հասցեագրած եմ մեր այս հայ գիրի հաւատարիմ հայուն:

Գիտեմք եւ լաւատեղեակ ենք, որ մարդիկ ընդհանրապէս կ'ընթերցեն իրենց ազատ կամ նոյնիսկ զբաղ ժամերուն: Իրենց նախասիրութեան համաձայն, լրագիր կամ ամսաթերթ կը կարդան, հատոր կամ վէպ կ'ընթերցեն: Կը կարդան, երբեմն արագ եւ յաճախ ալ թերեւս դանդաղ: Կը կարդան, թերեւս միայն յօդուածներու վերնագիրները: Վերջապէս կը կարդան, որովհետեւ ամէն մարդ ունի իր խմորն ու ճաշակը: Որովհետեւ կը սիրեն կարդալ եւ հետեւիլ: Բայց հայ թերթ կարդացողներու պարագային, անոնք հայ թերթ կը կարդան որովհետեւ կը հաւատան, որ հայ

լուրը հայ ընթերցողին հասցնող հայ մամուլը, իրենց մտքին թելը կը բռնէ եւ այս ձեւով գիրենք ազգին խուլ ցաւերուն եւ նոյնպէս ալ ուրախ կանչերուն կը միացնէ:

Իսկ գիրքի կամ հատորի պարագային՝ իրենց ընթերցումով, ապրումները ժողովելով միատեղ կամուրջ մը կը նետուի հեղինակին եւ իրենց միջեւ: Այս պարագային ընթերցումը, միտք կը փոխանցէ: Կարծիք կը կազմէ եւ գաղափարները լծացումէ կը փրկէ:

Ասոնք բոլորն ալ ձեւով մը կեանք կը կարդան: Գունաւոր կենդանութիւն: Որովհետեւ կը հաւատան, որ առանց ընթերցողի գիրքը, էջերու վրայ տողերու հաւաքածոյ մըն է: Ուրեմն՝ գիրք, օրաթերթ, ամսաթերթ, հեռաձայնային եւ կամ ֆէյսպուքեան պատգամներ այս բոլորը կը պատկանին ընթերցող հասարակութեան: Միւս կողմէ կրնանք նաեւ հաստատել, որ եթէ մեր մամուլը կ'ապրի, սա կը նշանակէ, որ ունի իր հաւատարիմ պահակը՝ ընթերցողը:

Պատիւ իրեն:

Բայց անկախ այս բոլորէն, անշուշտ այս սիւնակին գլխաւոր միտքը չէ կեդրոնացած ակամայ ընթերցողի ճակտին, այլեւ անպայման՝ ա'յն մէկուն, որ միշտ կը հետեւի հայ մամուլին: Ան հայ թերթ կը գնէ կամ նամակատան եւ այլ միջոցով զայն կը ստանայ: Կամ՝ հայերէն գիրք կը գնէ եւ միշտ ներկայ կ'ըլլայ անոր հրապարակային շնորհանդեսներուն եւ գինեծօններուն:

Մէկ խօսքով, դրական կերպով կը քաջալերէ:

Ահա այս մէկն է իրաւ ընթերցողը, որուն բացակայութեան հաւատացէ՛ք ամէն «բան պիտի խամրէր, լճանար, չորնար»:

Տակաւին կը յիշեմ, երբ տարիներ առաջ այս երկիրը նոր հաստատուեցանք, զարմանքով կը տեսնէի օդակայաններու կամ հանրային պարտէզներու նստարանները գրաւող մարդիկ՝ իրենց ժամերը ընթերցելով կը վատնէին: Մեծ եւ պզտիկ: Հասկնալի էր, որ այս երկրի կեանքի պարզ ոճին մաս կը կազմէր այս մէկը: Անմիջականութիւն մը:

Կարդալ: Ընթերցել: Կը հաւատամ, որ գիրք կամ թերթ կարդալու հաճոյքը մտքի վայելք ալ է: Կը նորոգէ գաղափարները: Մէկ խօսքով «ճառագայթ» մը, որ ամէն մտահոգ կամ գիտակից միտք կ'ուզէ փնտռել: Կը փնտռէ: Անոր համար է, որ հաճոյքով «կը ճաշակէ» իր կարդացած տողերը: Իր միտքով կը սկսի հարստանալ: Տեսակ մը «ծարաւ»ը հագեցնող հետաքրքրութիւն:

Արդ գրիչը, ըլլայ ան հայ կամ օտար, նոյնն է, իր հրապոյրը կը ստանայ իր ընթերցողէն:

Այս բոլորը յաճախ կը զգանք, բայց յաճախ ալ չենք հասկնար, որ ընթերցելը ոգի ալ է եւ նոյնիսկ երկնքի եւ լոյսի պատուհանները բացող ջերմութիւն՝ ինչպէս ըսած են իմաստունները: Չեմ փորձեր աշխարհը համոզել:

Իսկ այս օրերուն... ժամանակը արդէն արագացած է եւ աշխարհը նոր հունի մէջ է: Վախս է, որ առանց ընթերցողի, վաղը հետզհետէ հորիզոնները պիտի նեղնան: Ուստի հայ գիրին ու գիրքին կողքին նաեւ անհրաժեշտ է, ունենալ հայ ընթերցողի տեւական ներկայութիւնը, որպէսզի շարունակենք պարիսպը:

Բայց կան..., փառք Աստուծոյ տակաւին կան ընթերցողներ, որոնք հաւատարմօրէն կը շարունակեն իրենց այս օրինակելի ընթացքը: Անկասկած, որ այս վերջինները իրենց ներուժը ստացած են մեր մշակոյթէն, իրենց կորովը՝ հայ լեզուէն, հայ գիրէն եւ գրականութենէն:

Միւս կողմէ, իսկապէս, կը կարծեմ, որ ամէն առիթով գնահատելով հայ ընթերցողը, մենք մեր տարբեր ժողովուրդ մը ըլլալը կը հաստատենք: Հայը երբեք անտարբեր չէ եղած իր զաւակներուն ստեղծագործ ճիգերուն հանդէպ: Հայ գրական երեւակայութեամբ զբաղուողները տակաւին կը շարունակեն եւ պիտի շարունակեն իրենց աշխատանքը, այնքան ատեն, որ իրենց կողքին ունին հայ հաւատարիմ ընթերցողները:

Արդ, եթէ մեր կեանքին մէջ երախտագիտութեան գիտակցութիւնը եւ արժէքները ճանչնալն ու արժանիները մեծարելը յատուկ բարեմաստութիւններ են եւ մարդը բնորոշող ազնիւ տարր, ուստի այս երկար նախաբանէս ետք, սերս ու յարգանքս՝ արժանաւորին, այս պարագային հայ ընթերցողին, որուն գիտակցութիւնը հոգեկան վայելք եւ խանդավառութիւն կը շնորհէ հայ գրիչին:

Եւ աւելին՝ կառչած մնալով եւ ճանչնալով ճշմարտութիւնը, ի սրտէ բիւր յարգանք՝ հայ ընթերցողին ու նաե՛ւ շնորհակալութիւն ե՛ւ բարերար գնահատում ու երախտագիտութիւն՝ որպէսզի հայ գիրին եւ գրականութեան երազը իր ներկայութեամբ եւ զօրակցութեամբ տեւական եւ ամուր կեանքով ապրին:

Կրկնելու գնով աւելցնեմ, որ հայ միտքն ու ջիղը միշտ լծուած են աշխատանքի: Էականը զանոնք քաջալերողն է:

Ուստի վարձքդ կատար սիրելի եւ յարգելի հայ ընթերցող: Քեզի միշտ բարի ընթերցում:

ԱԿՆԹԱՐԹՆԵՐ

Առանց հոգեւոր Հայաստանի, ֆիզիքական կամ նիւթական Հայաստանը կը դառնայ սոսկ աշխարհագրական տարածք, կամ վարչական միաւոր, զուրկ ինքնուրոյն դիմագիծէ, աննպատակ ու անիմաստ, ինչպէս մարմինը առանց զայն շնչաւորող հոգիին:

.....

Եթէ ուսումը չծառայէ մտքի, հոգիի ազատագրութեան, ի՞նչ իմաստ կրնան ունենալ բարձր վկայականներն ու մասնագիտութիւնները, որոնք միայն որոշ հմտութեանց ձեռքբերման միայն կրնան ծառայել... Իսկ մտքի եւ հոգիի ազատագրումը մարդ Էակը կը դարձնէ ազատ, ինքնուրոյն մտածող, բոլոր մտակաղապարներէն եւ ուղեղալուացումներէն ձերբազատ....

.....

Երկրայինէն դէպի երկնային թռիչքը մարդ անհատին համար միշտ եղեր է անհաս երազ՝ սկզբնական ժամանակներէն մինչեւ այսօր.... Այսպէս է որ ստեղծուեր են արուեստները, կրօնները, փիլիսոփայութիւնը.... որոնք գոյնի, գիծի, բառերու, հնչիւններու, աղօթքի, գաղափարներու լեզուով կը միտին մարդը վեր բարձրացնելու իր գետնաքարշ գոյութենէն դէպի գեղեցիկն ու վսեմը, դէպի Բարձրեալը, դէպի ճշմարիտը.... Երկրային իր սահմանափակ գոյութենէն կամուրջ մը նետելով դէպի երկնայինը.... դէպի իր գոյութեան ոգեկան ոլորտները....

.....

Երջանկութեան բանալին կը փնտռենք յաճախ սին հաճոյքներու եւ սպառողական ընկերութեան «բարիք»ներուն մէջ.... Կեանքի սեփական փորձառութեամբ՝ երջանիկ է ա՛ն, ով իր աշխատանքով, իր արարումով կաթիլ մը լոյս կու տայ այլոց, պուտ մը ուրախութիւն, բեկոր մը իմացութիւն, ինքնաճանաչողութիւն, հիւլէ մը գեղեցկութիւն.... Երջանիկ է ան, որ իր աշխատանքը կը կատարէ՝ ունկնդիր իր խղճի ձայնին.... Յայնժամ ան կը վարձատրուի կրկնապատիկ եւ գուցէ հազարապատիկ.... քանզի ոչինչ աւելի մեծ է քան այլոց ապրելու բերկրանք պատճառելը, թեկուզ դոյզն չափով իսկ.... Գերագոյն ուրախութիւնը անանձնական ուրախութիւնն է, զոր կը գտնենք ինքնամոռաց աշխատանքին, ինքնընծայման մէջ...

.....

Չանգուածային «մշակոյթ»ը, իր զանգուածային ապրելակերպով, զանգուածային չարժեքներով, զանգուածային սպառման ապրանքներով, զանգուածային ճաշակով, զանգուածային մտայնութեամբ մարդ Էակը հոգեզրկելու կը ծառայէ, զայն համահարթեցնելով եւ լոկ թիւի մը վերածելով....Մինչդեռ հոգին եզակի Է եւ ինքնուրոյն...

.....

Ժամանակի թաւալքին հետ, կ'ափսոսաս այն թանկագին ժամանակը զոր յատկացուցեր ես սին ու փունճ բաներու, մանր-մունր խնդիրներու, սուտ մարդկանց ականջ կախելուդ եւ սրտնեղելուդ, երբեմն կարելորդ՝ անկարելորդէն չկարենալ տարանջատելուդ, ուրիշներուն հաճոյ թուալու համար՝ վատնուած ներուժիդ, շրջապատիդ «արժեքներուն» յարմարելուդ, դուն քեզ լիովին եւ ամբողջականօրէն չըլլալուդ....Բայց այս բոլոր սխալները եւ անոնց անդրադարձը գուցէ ըլլան սանդխամատերը այն աստիճանին, որ կրնան քեզ առաջնորդել բաղձալի իմաստնութեան....մանաւանդ եթէ անկեղծօրէն ընդունիս զանոնք ներքնապէս, երբ ամէն ինչ փորձես արժեւորել ժամանակի լայնահորիզոն համապատկերին մէջ...

.....

Համաշխարհայնացում....Այս դարուն հիւանդութիւնը չէ՞ այս, որ իր վիթխարի ծովարանին մէջ կը միտի համաձուլելու մարդ Էակը, զայն պոկելով իր ազգային արմատներէն, պատմական անցեալէն, իր հարազատ լեզուէն ու մշակոյթէն....զայն վերածելու դիմազուրկ, հոգեզուրկ եւ ոգեզուրկ արարածի, որպէս մէկ չնչին պտուտակը հսկայական գործարանի մը...: Իսկ այդ գործարանը չես գիտեր թէ որուն կամ որոնց կամքով ու տնօրինումով կը բանի....յանուն որո՞ւն կամ որո՞նց շահերուն....Համաշխարհայնացումը համազօր Է մարդուն ապազգայնացման եւ անմարդկայնացման:

.....

Ինքնագոհութիւնը լճացում ու մահ Է...ամբողջ կեանք մը կը բաւէ՞ արդեօք աւելին սորվելու, ինքնակատարելագործուելու, գիտակցութեան նոր որակ ձեռքբերելու, իմաստնանալու համար....Ահա թէ ինչու երեկուան մեր խորհածը այսօր չենք հաւնիր, երեկուան մտածածը կը վերաքննենք շարունակ, այսօրուանը՝ վաղը դարձեալ վերատեսութեան կ'ենթարկենք...: Իմաստութեան սանդխամատերը կը բարձրանան շարունակ եւ կը թուի թէ չունին վախճանակէտ....Մահն Է միայն վերջակէտը սորվելու եւ կատարելագործուելու ընթացքին....

.....

Խառնաշփոթ եւ դժուար պահերուն մասնաւորապէս, մենք կ'ապաւինինք մեր ներքին խորագոյն ես-ին, մեր խորագոյն հոգիին, անկէ կ'աղերսենք օգնութիւն ու ապաւէն, զօրավիգ եւ զօրակցութիւն, ճշմարտութեան կայծ...Իսկ այդ խորագոյն ես-ը Աստուծոյ ներկայութիւնն Է մեզմէ իւրաքանչիւրին մէջ...

.....

Կեղծիքը դարձեր Է աշխարհի դէպք իրենց ձեռքին պահել փորձող աշխարհակալ ուժերու գլխաւոր գործիքը....Կեղծիք՝ պատմութեան մէջ, կեղծիք՝ տեղեկատուութեան մէջ, կեղծիք՝

շուկայական «արժէք»ներու տեսքով....Կեղծիք՝ առողջապահութեան, սնունդի, ապրելակերպի, բարոյական-մշակութային արժէքներու մէջ....Ամէն տեղ է կեղծիքը սերմանուած, որպէսզի մարդը, ազգը հասու չդառնան բուն իրականութեան, բուն ճշմարտութեան եւ խարխափեն ու մոլորուին....յանուն իրենց աշխարհակալութեան հաստատման եւ ամրապնդման....Սթափելու պահն է...

.....

Հիմա ամէն ինչ խառնուեր է իրար՝ գեղեցիկն ու տգեղը, ճիշդն ու սխալը, իրան ու սուտը, մաքուրն ու աղտոտը, հարազատն ու խորթը....Եւ այս խառնաշփոթին մէջ, երանի՜ անոր որ կը գտնէ իր ճամբան, ունկնդիր՝ իր սրտի ճշմարիտ ձայնին, առանց ականջ տալու իր շուրջի՝ ականջ ծակող եւ մոլորեցնող աղմուկին...

.....

Մարդկանց կարելի չէ կաղապարել միատեսակ մտածելակերպի կամ աշխարհայեացքի մէջ....անտեսելով իւրաքանչիւրին խառնուածքը, բնաւորութիւնը, ուրոյն մտածողութիւնը: Կաղապարել էապէս պիտի նշանակէր՝ մերժել իրաւունքը իւրաքանչիւրին՝ այլկերպ մտածելու, խորհելու եւ՝ պարտադրել՝ արդէն կաղապար դարձած գաղափարը....Սա հիմնական մարդկային իրաւունք է, որ այնքա՛ն կ'անտեսուի մեր օրերուն...

.....

Մեզի կը պակսի լայնահայեաց կամ լայնահորիզոն մտածողութիւնը, մեզի կը պակսի խորահայեաց քամ քննական մտածողութիւնը....մեզի կը պակսի հանդուրժողամտութիւնը, մեզմէ տարբեր կարծիք ու տեսակետ լսելու լայնախոհութիւնը, հեզութիւնը....մեզի կը պակսի անաչառ մտածողութիւնը եւ նման մտքի առաքիւնութիւններ, որոնք էապէս կը զարգացնեն միտքը, անհատն ու ազգը...

.....

Հայկականութիւն...Քեզ փնտռեցի հայ հոգիին մէջ, ուր կայ ցոլքը քու անապական մաքրութեան, անկեղծութեան, անմիջականութեան, առաքիւնութեան....Քեզ փնտռեցի մեր բառ ու բանին, մեր մատենաներուն մէջ, ուր կը շողաս Մեսրոպեան հաւատքով, յոյս ու լոյսով, անհուն սիրով...Քեզ փնտռեցի մեր եկեղեցւոյ կամարներուն տակ, ուր հայ հոգին կը ներդաշնակուի Արարիչին ու տիեզերքի անհունութեան հետ, կը խոնարհի Մեծութեան խորհուրդին առջեւ եւ խոնարհելով կը բարձրանայ...Քեզ փնտռեցի մեր երգերուն ու տաղերուն մէջ, ուր գտայ քու հնչիւններդ անչափ սրտաբուխ, ոգեղէն ու լուսեղէն...Քեզ փնտռեցի մեր ճարտարապետութեան մէջ՝ անչափ պարզ ու խորունկ, անչափ յստակ ու ներդաշնակ իր ամբողջութեան մէջ...Եւ հասկցայ որ դուն կաս որպէս ոգի, որպէս լոյս, որպէս սեր, որպէս հոգիի թռիչք ու խոյանք, որ վերջ չունի երբեք...տիեզերահուն, տիեզերաչափ:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ ԿԱՄ ՔԱՌԱՏՈՂԵՐ

Սիրտդ պահէ ցինջ ու մաքուր

Ինչպէս սիրտը երեխայի

Մի՛ թողուր որ ստուեր Նստի

Անոր փոքրիկ սափորին լոյս...

.....

Մի՛ տրտնջար բախտիդ համար

Ամէն բախտ ալ իր լոյսն ունի

Թէ տրտնջաս ստուերը շատնայ

Լոյսը Նուագի կաթի՛լ-կաթի՛լ...

.....

Սիրտդ պահէ միշտ լուսաշէն

Քանի կ'ապրիս, լոյսը տեսնես

Ամէն մէկ օր պարգեւ մըն է

Ընծայուած քեզ Արարիչէն...

.....

Ունեցածդ գընահատէ

Մի գանգատիր չունեցածիդ

Ունեցածդ օրհնութիւն է

Թէ չգիտնաս՝ կրնայ կորչիլ...

.....

Մի՛ շաարեր հոգիդ ի զուր

Տիտղոս, ոսկի, գանձ ու դիրքեր

Ոչ մէկ հմայք կ'աւելցնեն

Հոգիիդ քիւնք, աստուածատուր...

.....

Սրտիս զարկին ես ունկնդիր

Հիւսեցի յար տողեր անեղծ

Բառերուս հետ թրթռաց հոգիս

Բընակեցաւ իմ սրտիս մէջ...

.....

Թէ բանտարկես միտքդ ազատ

Կամ կաղապար դնես անոր

Կը կաշկանդես սլացքը անոր

Եւ կը դառնաս ստրուկ մը անարգ..

.....

Խօսքը բխի սիրտէդ, միտքէդ

Չայն միշտ մաքուր դուն ընծայէ

Էութեանդ վճիտ ցոլքն է

Քու հոգիիդ հայելին է...

.....

Տարի առ տարի կեանք է կը սահի

Հոսանուտին մէջ կեանք-ժամանակի

Կը մնայ միայն ա՛յն ինչ որ տուիր

Միտքէդ, հոգիէդ, սիրտէդ սրտագին...

.....

Բառիդ մէջ դուն սիրտդ դիր
Թող ան շողայ անկեղծութեամբ
Անկեղծ խօսքը դեղ է բուժիչ
Բիւր ցաւերուն է բալասան...

.....

Կաղանդը լո՛յս անուրջ մըն է
Չին օրերու յուշ ու ապրում
Նոր երազներ դեռ հիւսելու
Բաղձանքը սուրբ ու մշտատեւ...

.....

Ամէն մէկ վայր որ կ'այցելես
Քու ակնարկիդ ցոլքը ունի
Ակնարկէդ զատ՝ քու հոգիիդ
Անդրադարձն է ան լուսածիր...

.....

Տեսադաշտդ թէ ընդլայնես
Մինչ տիեզերքը անծայրածիր
Կ'իմանաս որ սոսկ կ'ետ մըն ես
Համայնին մէջ դուն լուսածիր...

.....

Թէ հարեւանդ ըլլայ նօթի
Իսկ դուն ապրիս ճոխութեան մէջ
Խիղճդ արդե՞օք չի տանջեր քեզ
Երբ գլուխդ դնես բարձիդ....

.....

Թէ սեղանդ ըլլայ յորդուն

Ուտեստներով բիւր, պէսպիսուն

Ուտելիքդ մէկ փոր ճաշ է

Մնացեալը աւելորդ է...

.....

Թէ մարդիկ քեզ չհասկնան

Մի՛ վրդովուիւի ու զայրանար

Հասկնալու համար իրա՛ւ

Էական է որ քեզ զգան...

.....

Մերթ բարձրացնեն մինչեւ աստղեր

Մերթ ալ գլորեն անդունդն ի վար

Նայած թէ շահն ի՞նչ պահանջէ

Առեւտուր է արժէքն անգամ...

.....

Կարաւանը կ'երթայ առաջ

Կեանքի ընթացք է անխափան

Թէկուզ հազար գայլ ու շուներ

Փորձեն շեղել զայն իր ճամբէն...

.....

Բախտիս անիւն ձեռքերուս մէջ

Ուղղորդեցի ուր կամեցայ

Սակայն Աստուած ի՞նք որոշեց

Կանգառն վերջին ուր պիտ' ըլլայ...

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ